

VEREENIGING
TER BEOEFFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1892-1893.

*Vergadering van Vrijdag 28 October 1892,
's avonds te half acht uren.*

Voorzitter { voor de pauze: Generaal NETSCHER.
 { na de pauze: Kolonel ELAND.

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt :

Ik heet u allen welkom in deze eerste vergadering van ons 28^e werkjaar en hoop dat dit even vruchtbaar voor ons allen in nuttige zaken moge wezen, als de afgelopen jaren geweest zijn.

Ik voeg er den wensch bij, dat wij ons steeds in een trouwe opkomst der leden zullen hebben te verheugen. Dit zal ook tevens zijn, niet alleen nuttig voor hen, die aanwezig zijn, maar ook aangenaam voor hen, die de voordrachten houden.

Tot mijn groot leedwezen moet ik aanvangen met de treurige mededeeling, dat weder een naam gevoegd zal moeten worden bij de lijst onzer leden, die bij de vervulling van hun plicht den heldendood stierven.

De 1e luitenant der infanterie van het Indisch leger, P. C. M. A. Hoolboom, is gesneuveld, maar niet bij een stormaanval, het ideaal voor een militair, maar hij is doodgeschoten op het oogenblik, dat hij zijn dienst vervulde bij het doen openhakken

van een vrije ruimte, die ons op Atjeh van den vijand scheidt.

Het is thans de plaats niet over de gebeurtenissen op Atjeh te spreken, maar toch wil ik den varigen wensch uitspreken, dat aan den vernederenden toestand, waarin wij ons thans daar bevinden, spoedig een einde worde gemaakt. Wij bevinden ons daar toch met onze troepen ingesloten door den vijand en die toestand heeft weder een kostbaar leven van ons Indisch leger geëischt. Ik breng hier hulde en eer aan den man, die in den strijd aldaar is gevallen. (*Toejuichingen.*)

De VOORZITTER: De heeren zullen op het convocatiebiljet hebben gezien, dat onze hoofd-correspondent in Indië, de heer G. J. van Kooten, wegens bevordering, als zoodanig heeft bedankt. Gedurende de acht jaren, dat hij die betrekking heeft vervuld, is hij niet vruchteloos werkzaam geweest. De heer Van Kooten heeft als hoofd-correspondent steeds grooten ijver aan den dag gelegd en zeker is het ook voor een groot deel daaraan te danken, dat het aantal leden in Indië, dat bij zijn optreden 275 bedroeg, nu tot 544 is gestegen.

Ik breng hier gaarne hulde aan majoor Van Kooten en ik hoop en vertrouw dat zijn opvolger, de heer J. M. van Gogh, zijne voetstappen zal drukken.

Aan de orde is thans de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Cool en Breijer met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen als leden worden toegelaten de heeren: G. C. Dillebetz, 2^e luitenant der mariniers, te Amsterdam; B. D. Bleekman, A. K. L. Verschoor en Jhr. T. J. van der Wijck, allen 2^e luitenant der artillerie te Breda; J. M. van der Bent en D. Rijnders, beiden 2^e luitenant der artillerie te Gorinchem; W. H. C. A. Seijn en H. J. Verhulst, beiden 2^e luitenant der artillerie te Den Helder; A. Dudok van Heel, 2^e luitenant der infanterie te Hoorn; C. A. van Fenema en J. S. Metz, beiden 2^e luitenant der infanterie te Leenwarden; J. van Greuningen en W. F. Waldeck, beiden 2^e luitenant der infanterie te Leiden; G. G. van Everdingen,

J. Friso-Roorda en A. Kooiman, allen 2^e luitenant der artillerie, K. Kooiman, 2^e luitenant der infanterie, J. J. H. F. C. Kruisman, idem van de Artillerie, J. M. M. Muller, id. van de infanterie en A. L. Nagel, id. van de artillerie te Naarden; P. L. Bergansius, 1^e luitenant der artillerie te Roermond. En in Ned.-Indië: H. Bakker, 1^e luitenant der infanterie, M. A. van Heekeren, 1^e luitenant der infanterie, F. C. Kruijt, 2^e luitenant der infanterie, L. G. Musquetier, 2^e luitenant der infanterie, W. A. J. Nieuwenhuizen, 2^e luitenant der infanterie, P. E. Spaan, 2^e luitenant der infanterie en J. van der Weijden, 1^e luitenant der infanterie.

Alnu wordt overgegaan tot de verkiezing van twee leden van het bestuur, ingevolge artikel 16 van het reglement, voor de aftredende leden: de heeren L. J. W. van Rouveroy en G. J. W. Koolemans Beynen, terwijl daarbij tevens de verkiezing plaats heeft van een lid van het Bestuur, in de plaats van den heer L. J. Risseuw, die bedankt heeft wegens vertrek uit 's-Gravenhage en die tevens aan de beurt van aftreding was.

De uitslag der stemming is, dat de heeren Van Rouveroy en Koolemans Beynen met algemeene stemmen zijn verkozen.

De VOORZITTER vraagt aan de beide herbenoemde leden of zij de benoeming aannemen.

De heeren Van Rouveroy en Koolemans Beynen antwoorden toestemmende.

De VOORZITTER betuigt zijn genoegen over de aanneming hunner betrekking door de beide heeren en deelt verder mede, dat voor de derde vacature de meeste stemmen zijn uitgebracht op den Kapitein der artillerie Vinkhuizen, die 22 stemmen verkreeg. Verder bekwam de heer Staal 13 stemmen, terwijl nog eenige stemmen waren uitgebracht op de heeren Scheltus, Vetter, Breijer, De Greve en Beijerman.

Aangezien de heer Vinkhuizen niet tegenwoordig is, zal hem van de gedane benoeming kennis worden gegeven.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is nu het verslag omtrent den toestand van de Vereeniging.

De VOORZITTER: Met een enkel woord wensch ik van den toestand onzer Vereeniging melding te maken. Wat zij gepraes- teerd heeft, daarover kunnen de leden oordeelen, die de ver- gaderingen hebben bijgewoond en de verslagen hebben gelezen.

En wat het aantal leden betreft, dat is bevredigend. Het is sedert het vorig jaar wederom eenigszins toegenomen.

Het aantal werkende leden hier te lande bedraagt 1555 en dat in Indië 544, te zamen alzoo 2099.

De rekening en verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge artikel 26 van het Reglement, was door het Bestuur gesteld in handen eener commissie van onder- zoek, waartoe werden uitgenoodigd de heeren Beijerman, Sprenger en Van Laaren.

Deze heeren hebben van hun onderzoek het volgend rapport uitgebracht.

's-GRAVENHAGE, 25 October 1892.

Aan

*den Heer Voorzitter van de Vereeniging ter
beoefening van de Krijgswetenschap
te 's-Gravenhage.*

De Commissie, naar aanleiding van Art. 26 van het Regle- ment der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap benoemd, tot het nazien der rekening en verantwoording van den Penningmeester, heeft de eer U HoogEdelGestrenge te berichten,

dat zij genoemde rekening en verantwoording heeft bevonden in orde;

dat zij de eer heeft het Bestuur voor te stellen de rekening en verantwoording goed te keuren en den Penningmeester kwij- ting te verleen en voor zijn gehouden beheer.

De Commissie,

H. BEIJERMAN.

SPRENGER.

VAN LAAREN.

De VOORZITTER. Het Bestuur is niet in gebreke gebleven dadelijk aan het voorstel der commissie gevolg te geven en heeft gaarne den secretaris-penningmeester dank gebracht voor zijn goed beheer, welken dank ik hier in het openbaar herhaal. (*Toejuichingen*).

De VOORZITTER. Ik twijfel niet, of de vergadering zal van hare zijde thans ook wel aan het Bestuur décharge willen verleenen. (*Toejuichingen*).

De VOORZITTER. En thans heeft het Bestuur nog den aangenamen plicht te vervullen, om de heeren Beijerman, Sprenger en Van Iaaren wel te bedanken voor de moeite, die zij zich hebben willen geven, met het nazien der rekening en verantwoording.

Door den Secretaris-penningmeester wordt hierna het volgend verslag uitgebracht omtrent den financiëelen toestand van de Vereeniging:

Op 1 October 1891 was het saldo der Vereeniging als volgt:
In kas bij den Penningmeester. f 1010.86

Benevens:

1 Certif. $3\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 1000, waarde f 1032.50

6 « $2\frac{1}{2}\%$ » » » » - 100, » - 473.95^s

en

Voorschotaanden Hoofdcorr. in Ned. Indië - 69.15

De ontvangsten in 1891/92 hebben bedragen. . - 10122.68

Totaal. . f 11133.54

De uitgaven over hetzelfde tijdvak bedroegen. . - 7682.45^s

Blijft in kas op 1 October 1892 . f 3451.08^s

Benevens:

6 Certif. $2\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 100.— volgens den stand der effecten op heden. f 480.—

en 3 maanden rente. . . - 3.70^s

1 Certif. $3\frac{1}{2}\%$ N. W. S. ad f 1000.—, volgens idem. - 1017.50

en 6 maanden rente . . - 17.60

Voorschot aan den Hoofdcorr. in Ned. Indië . . - 64.79

Alsmede: Nog te innen contributie van

4 leden in Nederland over 1891/92	
1 lid » Ned. Indië » 1888/89	
1 » » » » 1889/90	
8 leden » » » 1890/91	
561 » » » » 1891/92.	

Aan de orde is thans de voordracht van den heer G. J. W. KOOLEMANS BEYNEN, kapitein der infanterie, leeraar aan de Hoogere Krijgsschool, over *»de studie der krijgsgeschiedenis en de applicatorische methode als middelen tot hoogere ontwikkeling voor den officier»*, — welke voordracht dient als repiek op de lezing, door den heer Kraijenhoff van de Leur in de algemeene vergadering van 30 October 1891 gehouden.

De heer KOOLEMANS BEYNEN.

Mijne Heeren!

Toen onze geachte Voorzitter verleden jaar eenigen tijd, nadat de eerste lezing had plaats gehad, de vraag tot mij richtte, of ik genegen was, het volgende jaar een spreekbeurt te vervullen, was mijn antwoord gereed. Die eerste lezing toch van den heer Krayenhoff had een pijnlijken indruk op mij gemaakt. Hierheen gegaan met het voor mij genoeglijk vooruitzicht, een krachtig, frisch, opwekkend woord te hooren van hem, die zich tot dien tijd toe in zijne geschriften als een stout voorstander van offensieve verdediging van ons land had doen kennen, kon ik nauw gelooven, wat mijne ooren mij reeds in den aanvang deden hooren, dat daar op het spreekgestoelte iemand stond, in wiens binnenste twijfel was gerezen omtrent de vraag, of de tot dusverre door hem in het openbaar aangeprezen weg ter eventueele verdediging van onzen geboortegrond wel de beste was. Het vervolg liet intusschen geen twijfel over. Wanneer we eenmaal achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zijn teruggedrongen — zoo was de hoofdinhoud van het betoog — dan zijn er maar drie wegen tot offensief optreden: recht vooruit uit de linie,

door Brabant of over de zee door Friesland. Met betrekking tot de beide eerste wegen werd verwezen naar vroegere uitingen, waarin was te kennen gegeven, dat zij zeer weinig, zoo niet een nadeelig resultaat beloofden; de derde weg, die het hoofdpunt der beschouwing uitmaakte, beloofde geen betere uitkomst. Eene operatie op groote schaal langs dien weg — de geschiedenis leerde het en de beschouwing van het terrein en de beschikbare hulpmiddelen toonde het aan — kan evenmin tot iets goeds leiden. Het tegendeel aan te nemen, kon naar sprekers meening alleen gegrond zijn op een bijna onafgebroken reeks van optimistische beschouwingen, die wellicht slechts weinigen voor hunne rekening zouden willen nemen.

Spreker wilde intusschen gaarne van het tegendeel overtuigd worden, maar om dat doel te bereiken, mogen zij, die daartoe eene poging willen aanwenden, niet aankomen met vage praatjes, met een eenvoudige wijzen op de kracht van het offensief, met een in herinnering brengen van wat Willem III in 1672 deed; maar er moet geleverd worden een uitgewerkt betoog, een applicatorische studie, een oorlog op 't papier en daarbij moet worden aangenomen, dat de vijand geen groote fouten maakt. In militairen zin is hij daartoe te ontwikkeld.

Wie van mij nu heden avond eene repliek verwacht in dien zin, zal zich bedrogen vinden. Aangenomen dat ik er den tijd toe had kunnen vinden en met de noodige kennis er voor was toegerust — voor welk laatste ik mij zelve niet op de proef heb gesteld — zou ik dien weg toch niet hebben willen inslaan, overtuigd als ik ben, dat ik daardoor geheel tot hetzelfde resultaat zou komen als de spreker van verleden jaar. Toch is het mijn doel om in mijn repliek te betoogen, dat wij de pessimistische beschouwingen van den heer Krayenhoff niet als waarheid moeten aannemen, bij eene eventueele verdediging niet uitsluitend heil moeten zoeken in eene passieve houding; maar integendeel den offensieven geest moeten wakker houden in de vaste overtuiging, dat die alleen te eeniger tijd redding zal kunnen aanbrengen. Dat leert de ervaring, dat leert de krijgsgeschiedenis, en zij is de beste leermeesteres. Met het oog op den door Spreker gestelden eisch gaf ik als inhoud van deze

lezing aan: „de studie der krijgsgeschiedenis en de applicatorische methode als middelen tot hoogere ontwikkeling van den officier”, en ik hoop aan te toonen, dat laatstgenoemde methode van studie — hoe nuttig ook in velerlei opzicht — nooit den grondslag mag vormen tot het opstellen en aannemen van regels, waaraan wij ons in oorlogstijd zouden moeten houden, of die het richtsnoer zouden moeten uitmaken voor de maatregelen, welke de Opperbevelhebber ter verdediging van den vaderlandschen grond moet treffen.

Wanneer mij dit gelukt en daarbij tevens kan worden aangetoond, dat de bewijzen, in de lezing van verleden jaar aan de geschiedenis ontleend, stellig niet tot de krachtigste behooren, dan meen ik — en dat is mijne hoofdbedoeling — de grondslagen aangetast te hebben, waarop Krayenhoff's beschouwingen rusten. Kan ik die grondslagen vernielen — het zal mij eene vreugde zijn; niet, omdat ik daardoor eene persoonlijke overwinning zou behalen — dat zij verre; zelfs mijn tegenstander van heden avond zal dat niet willen denken. Evenals hij stel ik daarbij enkel en eenvoudig 's lands belang op den voorgrond. En evenmin als hijzelf geschroomd heeft, afstand te doen van zijne lievelingsdenkbeelden, waar hij meende te bemerken, dat zij hem op een verkeerden weg voerden, — een daad, die getuigt van grooten zedelijken moed — evenmin zal hij of een van u allen het in mij willen misbillijken, dat ik zonder aanzien des persoons mijne overtuiging lijnrecht tegenover de zijne stel.

De lezing van verleden jaar staat niet op zich zelve, is geen afgerond geheel. Het is niet doenlijk haar te begrijpen en te ontleden, indien men daarbij niet het oog houdt op hetgeen is voorafgegaan. Ik zal u dus moeten verzoeken met mij in eene retrospectieve beschouwing te treden.

Vijftien jaren geleden werd onze militaire litteratuur verrijkt door eene studie van den toenmaligen eerste-luitenant Krayenhoff, ten opschrift dragende „*Nederland bij een oorlog tegen Pruisen in 1877*”, waarvan het eerste gedeelte de mobilisatie en concentratie van de eigen en de vijandelijke troepen omvatte, en het vervolg in drie stukken, respectievelijk in 1877, 1878

en 1879 verschenen, onder den titel van „*Studiën over oorlogvoering op Nederlandschen bodem*” de verschillende phasen schetste, zooals die zich naar schrijvers meening in zulk een oorlog konden voordoen. Ik aarzel niet, de verschijning van dat werk een evenement te noemen. Schrijver ging daarin na, welke maatregelen bij het uitbreken van een oorlog achtereenvolgens moesten getroffen worden door het hoofdbestuur en den opperbevelhebber, ontwierp de bevelen, welke dientengevolge door den chef van den staf, de divisie-, brigade-, regiments- en stelling-commandanten moesten gegeven worden, deed onze troepen de mobilisatie dekken, verdeelde ze na den terugtocht over de verschillende stellingen, oefende de schutterijen, deed de vijandelijke troepen ons land binnentrekken, enz. enz., in één woord hij voerde den oorlog op Nederlandschen bodem op het papier, in den aanvang niet wetende hoe het einde zou zijn en de oorlogshandelingen, met enkele tussenpoozen, op elkander doende volgen, met vermijding, zooveel in hem was, van onnatuurlijke toestanden.

Met het uitwerken dier studie werd een dubbel doel beoogd: in de eerste plaats, met getallen en cijfers eenige gebreken van onze legerinrichting aan te toonen, en in de tweede plaats eene poging te doen, om te bewijzen, dat al komen in onze organisatie groote gebreken voor, ons land sterkte en kracht genoeg bezit, den eens ontbrandenden strijd nog met hoop op een gunstigen afloop te kunnen voeren.

Het doel was evenredig aan den arbeid: leemten aanwijzen, maar tevens vertrouwen inboezemen; en al mochten, wat zeer natuurlijk is, niet alle voorgestelde maatregelen algeheele instemming vinden, de schrijver kweet zich van de dubbele zich opgelegde taak op uitstekende wijze, niet het minst van de laatstgenoemde. Wij herkennen in die studie het zelfvertrouwen en de energie van de jeugdige generaals van de revolutie; een krachtige offensieve geest straalt er in door.

„Door de versterking van ons veldleger” — zoo lezen we op bladz. 102 van het eerste stuk — „kunnen en moeten we handelend optreden; doch krachtig handelen, enkel in de provincie Utrecht en in het Gooi is niet doenlijk. Alleen dan, als het

ons door de straks te noemen middelen gelukt is, een aanzienlijk deel van 's vijands krachten naar verwijderde punten te trekken, zal er kans zijn uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie te breken, en mogelijkheid bestaan, zijne aangevangene belegeringswerken te slechten, zijne versterkingen te vernielen, zijn belegeringsgeschut te vernagelen of te veroveren, en zijne vorderingen tot nul terug te brengen. Wij moeten dan ook naar de stelling van Mastenbroek, naar de kust van Friesland of Overijsel, naar de Bommelerwaard, en van daar uit naar de Over-Betuwen of naar Brabant.

Afdeelingen, die heden in de Bommelerwaard, in de Over-Betuwen of in Brabant hebben geageerd, kunnen eenige dagen later in Mastenbroek, en zoo men wil een paar dagen daarna weér in Utrecht staan.

Op die wijze moet de vijand in beweging gehouden, verdeeld, afgemat en uitgeput worden, terwijl wij onze troepen grootendeels per spoor of met stoombooten verplaatsen.

Een aanval van een vijandelijke macht veel grooter dan die, waarmede Pruisen ons in het hier genomen geval wilde bestrijden (1), is dan ook geenszins zoo gevaarlijk, als men bij de bloote beschouwing der cijfers zou vermoeden.

Onze grootste en machtigste vijand schuilt niet bij onze tegenstanders, maar bij ons zelve, zoo wij niet zorgen dat onze liniën, vestingen en versterkingen, die den eersten stoot des vijands moeten pareeren, zich in een uitstekenden toestand bevinden."

Onder de leemten, die worden aangewezen, springt niet 't minst in het oog het gemis aan offensieve stellingen. Bij het begin van den oorlog wordt dan ook dadelijk de aandacht gevestigd op die punten, waar de schrijver ze wenschelijk acht, en deze zijn De Lemmer en Mastenbroek. De aan het bezit van die stellingen verbonden voordeelen worden breedvoerig uiteengezet. Van de opwerping eener dergelijke tijdelijke stelling aan De Lemmer wordt echter afgezien met het oog op de geringe getalsterkte van ons leger, waardoor aan bezettings-

(1) 3 legerkorpsen en 2½ cavalerie-divisiën.

troepen reeds veel te kort komt, en voor veldtroepen slechts weinig beschikbaar blijft, en omdat zonder deze „eene landing van onze troepen op de Friesche kust toch mogelijk blijft” (1). Dadelijk bij het begin van den oorlog begint men er eene bij Mastenbroek op te werpen; doch deze is nog niet genoegzaam gereed, als de vijand er vóór verschijnt, waarom ook besloten wordt haar niet te bezetten. Tot zijn leedwezen is Schr. daardoor niet in de gelegenheid, den grooten invloed te doen uitkomen, dien het bezit van eene stelling aldaar in het latere verloop van den oorlog kan hebben. Bij Moerdijk wordt in een later gedeelte van den oorlog eene opname-stelling gemaakt. In tijd van vrede had men verzuimd haar aan te leggen, en — zoo zegt de Schr. — „nu de oorlog op den vaderlandschen bodem woedde, moest het leger gebruikt worden tot het dekken van werkzaamheden aan versterkingen, in plaats dat deze het leger dekten” (2).

De phantasie-oorlog sluit met een mislukten offensiefstoot in Brabant; doch op den 3en dag na het ontruimen van die provincie staan weér 32 bataljons infanterie, 14 veldbatterijen, eene cavalerie-brigade van $2\frac{3}{4}$ reg' en 2 rijdende batterijen met eene totaalsterkte van 28000 man infanterie, 1450 paarden en 96 vuurmonden bij Naarden gereed, om nu op dat punt uit te breken.

Meer heb ik van deze eerste studie voor mijn overzicht niet in herinnering te brengen.

In 1881 trad de kapitein van den Generalen Staf Krayenhoff in deze Vereeniging op als spreker over: *Het gebruik van de infanterie bij de verdediging van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie*. Getrouw aan het eenmaal opgevatte denkbeeld van offensieve verdediging, gaf hij hier eene uitgewerkte schets, hoe bij den bestaanden toestand eene zoodanige verdediging naar zijn inzien kon gevoerd worden. Zooals de linie was, liet zij geene offensieve operatiën toe; doch voorwaarts van Naarden, vóór de inundatie, werden twee achter elkander liggende stellingen ontworpen, waarvan de voorste van ongeveer den Eem-

(1) 1e stuk, bladz. 16.

(2) Tweede gedeelte, III, bladz. 55.

mond over Eemnes-buiten en Hilversum naar de 's-Gravelandse vaart liep. Zoodra de oorlog was verklaard, moest aan het opwerpen dier stelling worden begonnen; en wanneer dan onze troepen door overmacht werden gedwongen achter de linie te wijken, zou die stelling ver genoeg gevorderd zijn, om, door 16 bataljons en de noodige artillerie bezet, aan de aanvallen des vijands weerstand te bieden. Gelukte het nu door offensieve bewegingen op andere gedeelten van ons grondgebied een groot gedeelte van de insluitende macht daarheen te lokken, dan kon tevens uit die geïmproviseerde linie met voldoende macht worden gedeboucheerd, met het doel om de in dat terrein overgeblevene troepen te slaan en zoo het beleg van de vesting Holland te doen opbreken. Voorwaarts van het overige gedeelte der linie moest zoolang mogelijk terrein worden vastgehouden door het bezetten van voorgelegen posten of kleine stellingen.

De ontworpen stelling bij Naarden, die m. i. in elk geval de groote verdienste had, dat zij lichaam gaf aan de bij elke bespreking der landsverdediging vooropgezette theorie van offensief optreden, werd evenwel, zooals we weten, in eene volgende vergadering door den majoor Eland en den kapitein Duijcker afgekeurd. Krachtig hield de ontwerper echter den strijd vol. Wil men offensieve verdediging, dan zal men zoo of althans op dergelijke wijze moeten handelen; zoo niet dan moet ook het geroep om offensief op te treden verstommen en gaat men in het rein passieve terug.

Twee jaren later, in 1883, verscheen van onzen krachtigen en talentvollen voorstander van het offensief een nieuwe studie: *Een schema van de landsverdediging. Inleiding tot eene studie over oorlogvoering op Nederlandschen bodem*. In 1881 waren door den Minister Renthier ontwerpen van wet tot regeling van de Nationale Militie en van de Schutterijen, en in 1882 een ontwerp van wet tot herziening van de vestingwet aangeboden. Die ontwerpen omvatteden volgens den Schr. niets dan een zuiver passief weersysteem (doode weermiddelen) en een daarmee evenredig getal levende strijdkrachten, en hij achtte het oogenblik gunstig daartegen zijne bezwaren kenbaar te maken. Niemand was er meer dan hij van overtuigd, dat in die studie wellicht

veel voorkwam dat nooit verwezenlijkt zou worden, omdat men reeds veel te ver in eene bepaalde z. i. minder juiste richting was voortgegaan; maar dit nam niet weg dat eene poging, om door al hetgeen de landsdefensie betrof, één beredeneerd doorlopend leidende gedachte te weven en daarop consequent door te redeneeren, naar zijne meening zijne nuttige zijde had, omdat van een systeem naar één gedachte uitgewerkt, meer heil was te verwachten, — al bevatte het hier en daar een minder goede oplossing — dan van brokstukken van allerlei en van geen stelsels; verder, omdat nog zooveel op het gebied der defensie geregeld moest worden, en ook omdat die poging misschien mede kon werken om niet verder van de juiste richting te doen afwijken, of zooveel mogelijk in de goede richting terug te dringen.

Dat ééne doorlopende denkbild, dat in de studie op den voorgrond was gesteld, was het aannemen van de mogelijkheid van een aanval met overmacht en snelheid uit het oosten. Was hierop onze organisatie, dislocatie enz. enz. berekend, dan zouden we aan elk ander geval het hoofd kunnen bieden (1).

Het *Schema van de Landsverdediging* werd nog in hetzelfde jaar gevolgd door een „eerste gedeelte” van *Eene studie over oorlogvoering op Nederlandschen bodem*. Latere gedeelten zijn niet verschenen. Beide stukken dragen reeds een geheel ander karakter dan de eerste studie. Ontegenzeggelijk zijn zij de vrucht van veel kennis en van veel nadenken; doch wanneer ik moet kiezen, dan geef ik verreweg de voorkeur aan de eerste, al is daarin, — vooral met betrekking tot het geloof in de spoedige bruikbaarheid der schutterijen — het optimisme somtijds wel wat ver gedreven. In dit laatste werk verdwijnt m. i. te veel de soldaat, om plaats te maken voor den man van studie. Wel wordt de offensieve verdediging nog met kracht voorgestaan, wel wordt door het in groote trekken in herinnering brengen van de op onzen bodem sinds 1629 gevoerde oorlogen er op gewezen, dat een zuiver passief verzet steeds op onzen ondergang is nitgelopen (1787, 1794—95), en dat

(1) Bladz. 3 en 4.

eene actieve verdediging ons steeds heeft gered (1629, 1672); wel worden in korte trekken de oorlogen van Frederik den Groeten geschetst met opwekking om die te bestudeeren; maar we hooren niet meer den uitroep: „we moeten naar de kust van Friesland en Overijsel, naar de Bommelerwaard en vandaar uit naar de Over-Betuwen of naar Brabant” — neen, geen offensief is in ons land mogelijk zonder offensieve stellingen en Schr. ontwerpt die voor ons bij Naarden, Zwolle en Rhenen. Wat voor den aanleg der eerste stelling noodig zou zijn — vermoedelijk die, welke hier in 1881 tijdelijk werd opgeworpen — wordt niet gezegd; doch voor de stelling van Rhenen „zullen wellicht noodig zijn 10 werken, evenwel niet alle even krachtig”, en voor de stelling van Zwolle 10 werken, een post en eenige kleine posten. Hebben we die stellingen en daarbij de aangegeven legersterkte, organisatie en dislocatie, dan is Schr. gerust, dan kunnen wij den oorlog offensief voeren. „Nu heeft de vijand, in den aanvang, wellicht aan 2 of 3, later aan 4 korpsen voldoende, na de verbetering onzer weermiddelen, die op den duur in vreedstijd veel minder geld zullen kosten, zal hij 6 of 7 korpsen tegen ons moeten afzonderen.” (1)

Het doel van de beide laatste stellingen is druk uitoefenen op 's vijands verbindingsen; zonder stellingen kan dat niet geschieden. Die tochten door Brabant en over de Zuiderzee zijn utopieën geworden. Wel is dat in de eerste studie voor de vuist weg neergeschreven; maar, naar 't mij voorkomt, het *poudre sur la carte*, van de intellectueele werkzaamheden diegene, waaraan Napoleon I meende 't meest zijn succés te danken te hebben gehad, en 't raadplegen van allerlei bronnen hebben doen inzien, dat zoo iets te zeggen nog zeer ver staat van het uitvoeren. Willen we de mogelijkheid daarvan aantoonen, dan moeten we op de kaart met cijfers en passer zoo'n tocht uitwerken. Dat heeft Schr. klaarblijkelijk gedaan. Na op de moeilijkheden van een uitbreken door Brabant te hebben gewezen volgt als slotsom (2): „Wij gelooven dat van zulke tochten weinig of geen succés is te verwachten, tenzij wij over wellicht veel

1) Vervolg bladz. 123. 2) Een Schema, bladz. 19.

meer dan 100.000 man *goede* veldtroepen zullen kunnen beschikken en verneenen, dat velen dit met ons eens zullen zijn, die zulk eenen marsch met eene groote troepenmacht, voorzien van munitiën, vivres, enz. voor 3 à 4 weken in details willen uitwerken. En wanneer wij nog verzuimen bij zulk eene onderneming onze linkerflank sterk te beveiligen, zou hierdoor den vijand wellicht de gelegenheid worden gegeven, ons op de Noord-Brabantsche heiden, afgesneden van onzen terugtocht, den genadeslag toe te brengen."

De tocht over de Zuiderzee is ook geheel in discrediet geraakt. Om evenwel aan te wijzen tot welke verkeerde gevolgtrekkingen zoo'n studie van den oorlog in de studeerkamer met kaart, passer en cijfers kan leiden, moet ik u het daarop betrekking hebbende gedeelte in zijn geheel doen hooren.

„Evenmin als wij thans succès kunnen verwachten van een offensief-stoot door Noord-Brabant, evenmin zullen we ons een goed resultaat van tochten over de Zuiderzee kunnen beloven, *zoolang de geheele Zuiderzee-kust tusschen Harlingen en Naarden roetstoots aan den vijand zal worden prijsgegeven*. En dat zal thans geschieden.

De bodem der Zuiderzee bestaat, behalve op één enkel punt uit eene dikke kleilaag.

De diepte dezer zee is, de kust naderende, zóó gering, dat de gewone Zuiderzee-booten, met een gemiddelden diepgang van 1.60 M. de kust in den regel niet op korter afstand dan 2 K.M. kunnen naderen; binnen dien afstand neemt de diepte nog zoo snel af, dat geladen roeibooten, barkassen enz. enz. nog op aanzienlijken afstand van de kust moeten blijven.

Dit, verbonden met den toestand van den bodem, maakt het nagenoeg onmogelijk op een willekenrig punt te landen, doch dwingt tot het kiezen van eene haven tot ontschepingspunt. Maar die havens zijn aan den vijand prijsgegeven en het zou eene hoogst zonderlinge en gewaagde speculatie van onze zijde zijn, zoo wij aannamen, dat de vijand deze niet zal bezetten.

Welnu het landen in eene zelfs zwak bezette haven is eene wellicht even bezwaarlijke zaak als het landen op een onder

water staanden kleibodem. Hoo wij aan land zullen komen, is dus reeds een raadsel, want om te landen is eene haven noodig, maar om eene haven beschikbaar te hebben moet de vijand van daar zijn verdreven en hij kan van daar niet verdreven worden vóór wij geland zijn.

Op het smalste punt behoeft men voor den overtocht 4 uren, op het breedste 6 à 7 uren. Heen en weer kan men dus, in- en ontschepen medegerekend, 10 en 16 uren stellen. Daar men in die moeilijke vaarwaters niet op den nacht mag rekenen, zal men dus in de periode van de langste dagen, 2 overtochten op de smalste en 1 op de breedste gedeelten kunnen doen plaats hebben.

Nu wordt de Zuiderzee, volgens globale berekening, bevaren door een 30tal stoombooten geschikt om in de havens binnen te loopen; rekt men hiervan 25 booten beschikbaar, dan zal men hiermede hoogstens 4 à 5000 man tegelijk kunnen overbrengen. Aangenomen dat wij den vijand onverwachts eene haven ontnemen, zal, als men de bezwaren van het varen in de nauwe haven, van het aankomen, het aanleggen en het vertrekken dier booten niet over het hoofd ziet, voldoende duidelijk blijken, dat 5000 man het maximum zal zijn, dat in 24 uren op de breedste punten kan worden overgebracht. Het 1^e echelon (alleen infanterie) zou zich dus *alleen*, niet slechts gedurende den eersten dag moeten staande houden, doch ook terrein moeten winnen, dus offensief moeten handelen, om den volgenden dag door 5000 man te kunnen worden versterkt enz.

Op die wijze voortgaande, zal men voor het overbrengen van 40.000 man minstens 8 en met al hetgeen daarbij behoort, waarschijnlijk 14 dagen noodig hebben.

Niet alleen dus dat de eerste landing hoogst bezwaarlijk zal zijn, doch ook het kunnen blijven van dat 1e echelon daar waar het is, wordt hoogst twijfelachtig en de tijd noodig tot het overbrengen van een voldoende getal troepen, daarbij zóó groot, dat de vijand voldoende tijd heeft gehad, zijne troepen te concentreeren. De kansen voor eenig succés zijn o. i. nagenoeg nul en laten zich voldoende duidelijk vooruit berekenen."

Tot zoover in het *Schema*. De kapitein Plantenga wees in

zijne aankondiging dier studie in *De Militaire Spectator* van 1883 op de mogelijkheid om meer vaartuigen — stoom- of zeilschepen — te verkrijgen en daarop was het antwoord in het tweede stuk :

„De heer Plantenga noemt in zijne recensie enkele getallen over het aantal schepen, dat nit de havens der Zuiderzee elk jaar vertrekt en aankomt. Het nut van dergelijke algemeene opgaven is mij niet volkomen duidelijk, want welke gevolgtrekkingen kan men daaruit maken. Leert men daaruit de grootte en de diepte dier havens, de soort van schepen, welke die havens bevaren, kennen? geenszins, en toch zijn *dat* de zaken, die wij moeten weten om met billijkheid te kunnen oordeelen.

Zoolang wij niet weten hoeveel schepen van elke soort en van de verschillende natiën op bepaalde oogenblikken in de havens aanwezig zijn, hebben wij niet voldoende gegevens.

Het is hier niet de plaats om dit alles in bijzonderheden na te gaan; doch zeer raadzaam is het, dat de lezer alvorens te oordeelen, de volgende bronnen in details raadplege:

1° de stafkaart en de waterstaatskaart tot het bestudeeren van het terrein langs de kusten van Friesland, Overijsel en Gelderland;

2° de hydrografische kaart der Zuiderzee met de daarbij behoorende beschrijving der stroomingen, vaarwaters en havens;

3° de rapporten over de droogmaking der Zuiderzee, vooral ook dat der maatschappij van grondkrediet;

4° het boek van Van Diggelen over de Zuiderzee, enz.

5° het rapport betrekkelijk het Zwolsche diep, enz., enz.”

Het eens aangenomen standpunt werd op grond van degelijke bronnenstudie — niet op losse gronden — gehandhaafd. Wat leert nu de krijgsgeschiedenis? Ze is een beetje oud; maar wanneer, zooals wordt verhaald, Napoleon I met Caesar in zijn zak liep, en uit diens wijze van oorlogvoering nog lessen putte, dan kan m. i. hetgeen dertien à veertien eeuwen later op onzen eigen bodem voorviel, ook nog wel in den tegenwoordigen tijd tot eenige leering strekken.

Welnu, Mijne Heeren, onze krijgsgeschiedenis wijst op drie landingen op groote schaal van uit Holland tegen Friesland

ondernomen, en bij geen van die drie is men op overwegende technische bezwaren — voor zooveel de landing betreft — gestuit. Ik bedoel de drie tochten van Graaf Willem IV in 1345, van Graaf Albrecht in 1396 en van Willem van Oostervant in 1398. Omtrent geen van drieën bezitten we volledige of overeenstemmende gegevens; maar toch genoegzame, om tot het besluit te komen, dat men toen althans, met recht, die technische bezwaren niet zoo hoog aansloeg. Laat mij ze u kort in herinnering brengen. Over den eersten zijn juiste berichten 't schaarscht. Willem IV belegerde in 1345 Utrecht. De sterkte van dat leger wordt verschillend opgegeven. Naar De Beka bestond 's Graven krijgsmacht uit één zeer machtigen hertog, 13 kloekmoedige graven, 52 baronnen, 1300 ridders nevens 28000 uitgezochte en geoefende krijgsknechten. Hoesemius telt 18 graven, 38 baronnen, 2596 ridders, meer dan 30000 gemeene krijgslieden. Cornelius Zandvliet geeft op 18 graven, 37 baronnen, bijna 2600 ridders en 60000 krijgers. Johannis a Leydis stelt het grafelijk leger op 150000 strijdbare mannen. Die laatste opgave mag wel zeer overdreven worden genoemd, ofschoon men 's Graven legermacht niet met Bilderdijk geheel alleen naar de bevolking van Holland in dien tijd moet afmeten. Immers stonden Zeeland en Henegouwen onder Willem, die daarenboven eene menigte vreemde heeren, ridders en benden in zijn dienst had.

Het beleg, dat vijf weken geduurd had, werd den 21^{en} Juli opgebroken. Daarop werd tot een tocht naar Friesland besloten. Graaf Willem — zoo lezen we in Arend — versterkte met eenige krijgsbenden zijn nog talrijk heer, voorzag zich te Amsterdam van den noodigen voorraad en ging te Enkhuizen scheep. Van Lemnep schat in zijn Roos van Dekama het aantal schepen over de tweehonderd. De vloot werd op zee door storm overvallen, waardoor ze verstrooid werd. Jan van Beaumont landde het eerst, stootte bezniden het Sint-Odulfsklooster nabij Stavoren op een hoop Friezen, doch kon den strijd niet volhouden, evenmin als Graaf Willem, die ten noorden van het Sint-Odulfsklooster ontscheepte. De tocht mislukte, zooals we weten, geheel. Men begroot het aantal gesneuvelden aan de

Hollandsche zijde op 3700 man, doch anderen voeren dat op tot 8000, en eenigen tot 18000 en zelfs hooger. De slag, waarin Willem IV sneuvelde, had plaats bij het dorp Warns, een weinig oostwaarts van Stavoren, den 26ⁿ of 27ⁿ September 1345.

Van Lennep laat, in zijne romantische schildering, tengevolge van het stormweêr de grootste helft van het smaldeel ieder oogenblik aan den grond vastraken, waardoor die schepen of niet of te laat ter bestemmingsplaats aankwamen. Wanneer er intusschen 4 à 18000 man gesneuveld zijn, dan zijn er in elk geval een groot aantal manschappen aan wal gezet kunnen worden. Dat trouwens met stormweêr eene landing vrij wel als ondoenlijk kan worden beschouwd, is genoeg bekend.

De tweede tocht had in 1396 plaats. Naar verhaald wordt, was de wensch tot het terug verkrijgen van het lijk van Willem IV er de naaste aanleiding toe. Hieromtrent hebben we eenige meerdere gegevens, behalve uit de oude kronieken, uit het werk van Dr. Eelco Verwijs: *De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen*. In dat werk worden alle oude verhalen der kroniekschrijvers vergeleken met en getoetst aan de grafelijke rekeningen. Ofschoon daardoor de verschillende niteenlopende berichten niet geheel en al tot eenstemmigheid worden gebracht, hebben zij daardoor toch eenigen vasteren bodem erlangd.

In Januari 1396 werd het plan ontworpen en al dadelijk in Henegouwen een bevel uitgevaardigd, bij hetwelk aan ridders en knapen werd verboden het land te verlaten en den voorgenomen tocht naar Hongarije mede te maken, daar de graaf hunne diensten in den krijg tegen Friesland noodig zou hebben.

Ook in Holland werden in het voorjaar verschillende toebereidselen gemaakt, om het welslagen van den tocht te verzekeren en omstreeks half Juni werd, ten einde zeker te zijn, de voor den tocht benoodigde schepen te vinden, aan alle goede steden, dorpen en gemeenten op lijf en goed verboden met schepen te varen „buiten in anderen lande over zee”, en zoo zij binnenslands wilden varen naar Brabant, Vlaanderen, Gelderland of elders, dat zij voor den 1ⁿ Augustus met hunne

schepen weder binnen moesten zijn. Den 1° Juli werden boden naar Zeeland gezonden aan „alle steden, mannen, ambochten, heren ende goeden luden“, met bevel den 6° zich te Cats te bevinden „om der heirvaart willen“ tegen de Friezen. en den 17° Juli besloot Albrecht dat overal in zijne landen bevel zou worden gegeven „alle cogge seepe ende ander grote seepe“, zoodra zij binnenslands kwamen te „houden ende toeven, ende laten varen tot Enchuszen in Westvriesland, om minen Heer ende syn lude aldaer te wachten ende over te voeren in Oestvrieslant“. Aan de verschillende graven, heeren, edelen en steden werd aangeschreven, om tegen 15 Augustus hunne macht naar Enkhuizen te zenden. De koning van Frankrijk stelde 500 lansen ter beschikking van graaf Albrecht; de koning van Engeland zond eenige ridders met 200 boogschutters, Duitsche troepen stelden zich ter beschikking, de Henegonsche, de Zeenwsche en de Hollandsche adel bood zich als om strijd aan, om den tocht mede te maken.

Of die evenwel op zoo reusachtige schaal heeft plaats gehad als waarvan de meeste schrijvers gewagen, mag betwijfeld worden. Johannis a Leydis spreekt van een ontzagwekkend leger van 180 000 man, terwijl hij de vloot schat op 4000 groote en 40 kleine schepen. Froissart wil dat van alle kanten schepen te Enkhuizen aankwamen, bemand met 30 000 matrozen, waarvan de stad Haarlem alleen 1200 zoude hebben geleverd; ja zoo groot was hun aantal dat, wanneer ze van Enkhuizen af achter elkander één voor één waren gerangschikt, zij de geheele zee tot de Kuinre zouden hebben bedekt. Elco Verwys gaat aan de hand van de grafelijke rekeningen na, dat die opgaven erg overdreven moeten zijn; zelf begroot hij intusschen de cijfers niet. Reduceeren wij ze tot de helft, ja zelfs tot een kwart, dan kan men nog van eene groote onderneming spreken (1).

Albrecht vertrok vermoedelijk den 20° Augustus van Amsterdam naar Enkhuizen en vond daar het meerendeel der troepen reeds verzameld. De Franschen lieten op zich wachten

(1) Arend geeft op: „100 000, volgens anderen zelfs 180 000.“

en kwamen eerst den 26ⁿ Augustus. Den volgenden dag ging men scheep en denzelfden dag had de landing plaats bij Kuinre. (1) Nog op den avond van dien gewichtigen dag zond Albrecht een bode uit het leger aan zijne gemalin en de gravin van Oostervant „om him te laten weten hoe mijn lieve here den upganc mitter hulpe van Gode gewonnen hadde”, welke bode den 28ⁿ de blijde tijding aan zijne meesteressen bracht.

De landing had niet zonder tegenstand plaats gehad. Juw Juwinga, tot leider en aanvoerder verkozen, ofschoon zijn raad om de Hollanders binnenslands af te wachten, was in den wind geslagen, had volgens Froissart 30 000 man verzameld, (2) die hij in drie legerafdeelingen, elk van 10 000 man, verdeelde en waarmede hij bij Kuinre, waar men de landing verwachtte, stelling nam; 6000 man waren vooruit geschoven, om den dijk te bewaken. De eerste vijand, op welken de landingstroepen zouden stuiten, was al een zeer zonderlinge. Gedurende de angstige spanning, die aan weerszijden in het oogenblik vóór de landing heerschte, stoof eensklaps eene in blauw laken gekleede vrouw als bezeten van woede buiten de gelederen der Friezen en de schepen te ontmoet. Tot op een hoogschot van den vijand gemaderd (ik zal met Froissart in het Fransch vervolgen, want in het Hollandsch doet zoo'n verhaal ons kiesch gevoel altijd meer aan) „elle se tourna et leva ses draps, c'est à dire sa robe et sa chemise et montra son derrière aux Hainuyers, Hollandois et Zelandois et à toute la compagnie qui voir le voulut, en criant aucuns mots, ne seais pas quels, si non qu'elle dit en son langage: Prenez là votre bien venue.” Die dame werd, na ingehaald te zijn, volgens denzelfden schrijver „finalement dépécée en cent mille pièces ou plus.” Na hevigen tegenstand wonnen de aanvallers voet voor voet grond en vooral aan de goedgeordende scharen der hand- en voetboogschutters had men het te danken, dat eindelijk de dijk werd vermeesterd en het geheele leger van Albrecht in veiligheid en met de meeste orde kon ontschepen.

(1) Arend stelt twee dagen tusschen het scheepgaan en het landen.

(2) Die macht is ook overdreven groot voorgesteld: hij eene der eerste volkstellingen in 1744 telde Friesland nog slechts 135 133 bewoners.

De Friezen togen een eind terug en werden twee dagen daarna bij Schoterzijl totaal verslagen.

Ik heb dezen tocht, als de grootste, iets meer uitgebreid behandeld. Van den derden stip ik alleen de hoofdpunten aan. De eerste bevelen daartoe aan de „stedehouders der bailwen van Aemsterlant, van Kenemerlant ende van Medemblic” om „over al in horen bedrive te gebieden enen ygeliken bereit te wesen, myns heren vriende in Oistvrieslant te volgen, als ment him te weten liet” dateeren van 3 November 1397. De landing had, zeker niet zonder krachtadigen tegenstand der Friezen, plaats den 17ⁿ Juli 1398 aan De Lemmer en geschiedde volgens Eelco Verwys vermoedelijk met tusschen de 800 en 900 schepen, waarop behalve de benoodigdheden $\pm$ 20 000 man zouden vervoerd zijn. Wanneer die vloot was uitgezeild, vond ik niet vermeld.

De mogelijkheid om met eene groote macht van uit Holland in Friesland te landen — en daarvoor alleen zijn deze voorbeelden aangehaald — is dus reeds zes eeuwen geleden overtuigend bewezen. Nu weet ik wel, dat de gesteldheid der kust toen geheel anders kan geweest zijn dan nu, en als mij tegenworpen wordt: „dat bewijst niets, indien ge geen cijfers en lijnen levert, waaruit blijkt hoe de toestand toen was”, dan moet ik antwoorden dat ik die niet leveren kan; maar ik weet ook stellig, hoewel het nergens geschreven staat, dat Willem IV en Albrecht niet vooraf Zuiderzee-droogmakingsverslagen of rapporten van maatschappijen van gronderedit hebben geraadpleegd. Dat die gegevens — nu ze er zijn — natuurlijk van groote waarde kunnen wezen, om na te gaan, waar de meest geschikte landingspunten zijn, welke soort van schepen 't meest verkieslijk zijn, enz., wordt hier niet ontkend. Als ze ons maar niet leeren, dat geen landing kan plaats hebben; want dan deugen ze niet.

Hiermede neem ik ook afscheid van het Schema en het 1^e vervolg daarop. In 1888 verscheen van de hand van denzelfden schrijver: *De vesting Holland in staat van beleg. Een betoog ten gunste eener actieve marine*. Vooral met het oog op de approviandeering van de vesting Holland, indien die geheel mocht ingesloten zijn, wordt daarin de noodzakelijkheid betoogd van

het bezit eener marine, die in staat is eene eventueele blokkade te verbreken. In dat betoog treffen we reeds uitdrukkingen aan, die als voorboden kunnen worden beschouwd van hetgeen we verleden jaar hoorden. Schrijver heeft in vorige studiën den weg aangegeven, die moest worden ingeslagen, wil men zich de mogelijkheid van actief optreden voorbehouden. Hij heeft zijn doel niet kunnen bereiken; men heeft niet naar hem gehoord; misschien zal men gretiger willen luisteren en tot daden komen, wanneer 't de marine betreft. Tusschen dat betoog in nu lezen we uitingen als die op bladz. 7: „Nu wij ons ingericht hebben voor eens en voor goed, tot passief verzet te land, door het opgeven van elke vooruit gemaakte gelegenheid tot offensieve handeling, *moeten wij onzen steun zoeken in de marine*” en die op bladz. 9: „en mocht men tegen verwachting al later in de gelegenheid zijn te land actief op te treden, dan mogen wij niet rekenen, in de door den vijand intusschen bezette provinciën groote voorraden te zullen vinden, zoodat wij goed zullen doen, thans te rekenen, den geheelen oorlog te zullen moeten voeren met hetgeen in het hart des lands aanwezig zal zijn, terwijl wij bij zulke aanvallende handelingen — als zij nog mogelijk zijn — zullen moeten steunen *op voorraad dien de krijgsmacht met zich mederoert*, een toestand, die de snelheid van beweging zal verlammen.”

In hoeverre de heer Krayenhoff zelf zoo'n offensief nog mogelijk acht, hoorden we verleden jaar. Wie daaraan nog kan denken, moet zich gronden op een bijna onafgebroken reeks van optimistische beschouwingen. We hebben den vurigen, krachtvollen, kundigen strijder voor aanvallende oorlogvoering zich zien nederleggen bij een toestand, dien hij ellendig vindt, maar dien hij aanvaardt. De drang om voor die wijze van oorlogvoering te pleiten, zit er nog wel bij hem in; maar hij kan het niet meer, hij mag het niet meer doen. Bij hem zijn de illusien weggevaagd en evenals hij het zich vroeger tot taak heeft gesteld, om die wijze van oorlogvoeren voor te staan, die volgens het algemeen gevoelen alleen redding kan aanbrengen, meent hij nu te moeten waarschuwen om dien weg te bewandelen; want men zal zich bedrogen vinden! Zoo en

niet anders moet m. i. de verklaring zijn van den ommekeer in denkbeelden, dien we verleden jaar moesten waarnemen.

Heb ik gemeend in het vorenstaande eene verklaring te kunnen geven van het feit, waarvan we getuige zijn geweest, het is er verre vandaan, dat ik dien ommekeer door die verklaring gerechtvaardigd acht. M. i. heeft de methode van werken — voornamelijk de applicatorische methode — den heer Krayenhoff op een dwaalspoor gevoerd.

Wat verstaan we door de applicatorische leerwijze? Zij tracht door oefening datgene te bereiken, wat, naar men meent, de theorie ons niet geven kan, en wel door, uitgaande van verschillende omstandigheden en oorlogstoestanden, op de kaart de daarmede overeenkomstige maatregelen te treffen en ons zoo te oefenen in dien practischen blik, waardoor men in alle voorkomende omstandigheden den rechten weg weet te vinden; m. a. w. zij tracht de door de theorie gestelde grondregels op voorbeelden, aan de practijk ontleend, toe te passen.

Hij, die deze leerwijze vooral ingang heeft doen vinden bij de behandeling der militaire wetenschappen, is de U allen bekende Generallicutenant a. D., ex-Minister van Oorlog, Von Verdy du Vernois. In de *Einleitung seiner Studien über Truppen-Führung* (Berlin 1870) geeft hij ons te kennen, waarom hij die methode verkieslijk vindt. Bij den troepenaanvoerder moeten aangekweekt worden:

de vaardigheid om heldere en verstandige besluiten te nemen;

de vaardigheid om die besluiten ook aan anderen helder en duidelijk mede te deelen;

de vaardigheid om zijne troepen zoo te kunnen leiden, dat zijne inzichten worden verwezenlijkt; verder al die karaktereigenschappen, die noodig zijn, om krachtige besluiten te kunnen nemen en uitvoeren.

Moet hierbij al de vorming van het karakter aan het individu en aan het practische leven worden overgelaten, de vorming van het militaire verstand is toch zeer goed ook langs theoretischen weg te bereiken. Verschillende wegen kunnen daartoe leiden; als de doelmatigste intusschen schijnt hem (Verdy) na een veeljarig practisch onderzoek de methode:

Durch unausgesetzte Uebung an konkreten Fällen die Mannigfaltigkeit der Situationen vorzuführen, in ihnen die Natur des Krieges zu lehren und dabei durch eine Fülle positiver Entschlüsse und Anordnungen, welche der Lernende zu treffen hat, die oben erwähnten Eigenschaften heranzubilden.

Het beste schijnt hem dit door de zoogenaamde applicatorische leerwijze te bereiken. Niet voor alle leervakken is die echter even geschikt; doch wel schijnt zij dit te zijn voor de studie der strategie, der taktiek en der krijgsgeschiedenis. Mettertijd kan dan van zelf blijken, in hoeverre zij zich in het algemeen ook eigent voor de militaire vorming tot in de details.

In zijne twee studiën „Die Infanterie-Division im Armee-Korps-Verbande” en „Die Kavallerie-Division im Armee-Verbande” leert hij dan, hoe naar zijn inzicht die methode dienstbaar kan worden gemaakt tot vorming van den troepen-aanvoerder.

Zes jaren later pastte hij haar in zijne „Taktische Details aus der Schlacht von Custoza” ook toe op de krijgsgeschiedenis. Bij het lezen of bestudeeren daarvan houdt hij op een gegeven oogenblik op, heeft dan een oorlogstoestand uit het leven gegrepen voor zich, en zonder de geschiedenis verder te raadplegen zegt hij: wat zou ik in zoo'n geval doen. Is dit uitgewerkt, dan kan men later de geschreven geschiedenis weder raadplegen, nagaan, in hoeverre de op papier genomen besluiten met de werkelijke overeenstemmen, gevolgtrekkingen afleiden — en zoo komt men van zelf tot de critiek over de zelf getroffen maatregelen of over die, welke de werkelijke aanvoerder genomen heeft.

Oefening in de vaardigheid of de kunst om troepen aan te voeren, meer heeft hij, die de applicatorische leerwijze in onze militaire wetenschappen heeft ingeleid, daarmede niet beoogd. Het staat niet aan mij den meester te beoordeelen; maar wel is het U als mij bekend, dat de toepassing van die methode niet in allen onverdeelde voorstanders vindt. Bepaalde zij zich tot den eisch van zich in een gegeven toestand in te denken, in overeenstemming daarmede een besluit te nemen, en dat besluit in den vorm van bevelen aan de verschillende onder-

aanvoorders mede te deelen, dan zou er weinig tegen kunnen worden ingebracht; maar zij gaat verder. Op het papier of liever op de kaart worden die gegeven bevelen ten uitvoer gelegd; men gaat na welken invloed die uitvoering zal hebben op de handelingen van de tegenpartij. Welke beschikkingen zal de vijandelijke aanvoerder daartegen nemen? Hoe zal dus de toestand gewijzigd worden; welke nieuwe bevelen zijn dan van onzen kant weer noodig? Het antwoord op die vragen wordt door denzelfden persoon gegeven; en het ligt voor de hand, dat behalve dat die methode in hare toepassing altijd eenigszins eenzijdig is, zij van haren beoefenaar eischt een helderen blik in oorlogstoestanden. Voor hen, die geene oorlogservaring hebben, die niet verschillende oorlogstoestanden hebben bijgewoond, is het beoordeelen van wat de gevolgen van die bevelen zullen zijn, en de uitwerking daarvan op de tegenpartij, zeker een hoogst moeilijke zaak. Grondige kennis van den oorlog in zijne duizenderlei verscheidenheid moet dus het deel zijn van hem, die zich van die leerwijze bedient. Is dit niet het geval, dan kan aan die oefening geen groote waarde worden toegekend.

De heer Krayenhoff is echter in zijne opvatting betreffende de toepassing dier methode veel verder gegaan. Meende Verdy haar alleen te moeten aanwenden als oefening in het aanvoeren van troepen, haar aanvang nemende in den een of anderen oorlogstoestand, Krayenhoff meent haar dienstbaar te kunnen maken aan de voorstelling van het verloop van een geheel oorlog. Dit is op zich zelf nog zoo vreemd niet; waar eens de stoot tot het een of ander is gegeven, daar zien we dit meermalen spoedig een hoogere vlucht nemen dan aanvankelijk was bedoeld of gedacht. De jongeren, staande op de schouders van de ouderen, hebben daar een ruimer blik en kunnen daardoor dikwijls uitbreiding geven aan hetgeen zij van de ouderen geleerd hebben.

Maar van ernstiger aard acht ik de tegenstelling in hetgeen men van de toepassing dier methode mag verwachten. Terwijl Verdy met betrekking tot het gebruik dier leerwijze tot eigen studie cursief in zijne inleiding drukt: *Abgeschlossen aber können diese Studien, da sie Uebungs-Arbeiten sind, nie werden* — tot

eene bepaalde uitkomst kunnen deze studiën, daar het eene werkzaamheid tot oefening is, nooit leiden — en daarbij natuurlijk voor oogen heeft hetgeen voorop gezet is : durch unausgesetzte Uebung an konkreten Fällen die Mannigfaltigkeit der Situationen vorzuführen, in ihnen die Natur des Krieges zu lehren — bouwt Krayenhoff op één door zijn eigen phantasie in het leven geroepen en verloopenden oorlog een geheel stelsel van verdediging, leidt hij er gevolgtrekkingen uit af omtrent het mogelijke of onmogelijke van sommige oorlogshandelingen en wil hij zich van het tegendeel niet laten overtuigen dan door een op dezelfde wijze uitgewerkt betoog. Wie of hier gelijk heeft — de meester of de leerling — is voor mij niet duister.

De studiën van den heer Krayenhoff, 't meest 't Schema en het vervolg daarop, waarin alleen met getallen, ruimte en tijd wordt gewerkt, zijn eene miskenning van den waren aard van den oorlog. Achille était fils d'une déesse et d'un mortel : c'est l'image du génie de la guerre — zoo heeft Napoleon I te Sint-Helena gedictieerd. — La partie divine c'est tout ce qui dérive des considérations morales, du caractère, du talent, de l'intérêt de votre adversaire, de l'opinion, de l'esprit du soldat qui est fort et vainqueur, faible et battu (let wel!) selon qu'il croit l'être; la partie terrestre, c'est les armes, les retranchements, les positions, les mouvements, les ordres de bataille, tout ce qui tient à la combinaison des choses matérielles — en daar de groote legeraanvoerder uit zijne zoo rijke ervaring ons op eene andere plaats leert, dat aan dat goddelijke gedeelte voor $\frac{3}{4}$ en aan het aardse slechts voor $\frac{1}{4}$ de uitslag der oorlogsoperatiën hangt, zoo zal men het mij wel ten goede willen houden, dat ik niet afa op theorieën en gevolgtrekkingen, die slechts op het aardse gedeelte berusten.

Hooren we ook Verdy. Ik moet wel veel in aanhalingen vervallen, want, waar ik mij vermeet over het wezen vanden oorlog te spreken, daar begrijp ik te goed, dat de bewering van iemand, die nooit anders kruitdamp heeft geroken dan bij schietoefeningen en vredesmanoeuvres, niet heel veel gewicht in de schaal kan leggen.

Wenn aber die Natur des Krieges, mit der wir zu rechnen haben, derartig beschaffen ist, dasz auf der feindlichen Seite Alles uns nur als onbestimmte, sogar als onbekannte Grösze gegenübertritt, während auf der eigenen Seite das ganze Gebiet der Miszverständnisse, Ihrthümer — Alles das, was man „Friktion“ nennt — zur Geltung kommt, (1) wie soll man da Regeln anwenden? Im Kriege ist zweimal zwei nicht immer vier; man weisz nie, ob man zur Regel oder zu ihrer Ausnahme zu greifen hat.

Darum bleibt auf diesem schwankenden Boden nichts Anderes übrig, als um so mehr an die eigene Kraft zu appelliren. *Klarheit in dem, was man vor hat, und Energie in der Durchführung dessen, was man beabsichtigt*, das sind diejenigen Piloten, welke noch am Besten über die zahllosen Klippen hinwegführen. Daher wurzeln auch die kriegerischen Tugenden überwiegend mehr im Charakter als im Wissen.

Die laatste woorden, laat ons die ons in het geheugen prenten. Voor den troepenaanvoerder staat karakter verre boven wetenschap. Waarom zal Blücher altijd een voornamen plaats onder de groote legeraanvoerders blijven innemen? Omdat hij Napoleon als tegenstander niet vreesde, omdat hij er zelfs naar haakte, hem tegenover zich te zien; omdat hij, hoe ook geslagen, zich nooit liet ontmoedigen. Kenmerkend in dit opzicht is zijne kalme uiting in 1814. Toen achtereenvolgens zijne verschillende legerafdeelingen bij Champeaubert, Montmirail, Chateau-Thierry en Etoges binnen 5 dagen door Napoleon geslagen waren, zei hij tegen zijn stafofficieren Müffling en Gneisenau: „Wir sind in die Dreckgasse gekommen. Wollen aber wieder heraus und vorwärts; doch musz ich bitten, Ihr Herren, keine solche Schweinerei wie die letzten Tage!“

En dat karakter leeren we niet stalen door de applicatorische leerwijze. Eer is het tegendeel waar. Studie en nadenken — en die moeten bij de toepassing dier methode den weg wijzen — brengen dikwijls eer twijfel dan eene onwrikbare meening voort. „Erst wägen, dann wagen“ heeft Von Moltke ons geleerd. Zeer

(1) Ook bij den vijand zal intusschen die „Friktion“ niet ontbreken.

zeker, geen onbesnisdheid; maar het wegen mag niet zoo zwaar worden opgevat, dat het wegen op den achtergrond wordt gedrongen. De geheele oorlog is een waagstuk. En wat men kan wagen, dat leeren we in de krijgsgeschiedenis, dat leeren ons de voorbeelden der groote krijgsoversten. „Faites la guerre offensive comme Alexandre, Annibal, Caesar, Gustave Adolphe, Turenne, le Prince Eugène et Frédéric; lisez, relisez l'histoire de leurs quatre-vingt-huit campagnes, modelez-vous sur eux; c'est le seul moyen de devenir grand capitaine, et de surprendre le secret de l'art. Votre génie ainsi éclairé vous fera rejeter des maximes opposées à celles de ces grands hommes.” Hij, die zoo gesproken heeft, heeft er naar gehandeld en hij heeft zijn leermeesters overtroffen.

Allemaal theorie, algemeenheden, hoor ik me tegenwerpen. Maar de krijgsgeschiedenis toont toch daden, feiten. Zouden we op de kaart ooit den Sint-Bernard overtrekken, zooals de generaal Bonaparte in 1800, met de wetenschap dat de smalle weg, dien we moeten passeeren, bestreken wordt door het fort Bard? Thiers doet het in zijne „Histoire du Consulat et de l'empire” wel voorkomen, alsof dat fort eene onverwachte hindernis was: „Tout-à-coup le fort de Bard se dresse devant elle (het reserve-leger) et oppose à sa marche un obstacle qu'elle croit insurmontable”, maar de Correspondances de Napoleon I leeren anders. Het bestaan van dat fort was den Eerste Consul wel degelijk bekend. Desniettenstaande eindigt hij zijne ondervraging van Marescot, den generaal van de genie, die de wegen te voren verkend had en hem te Genève rapport kwam doen, met de historische woorden: „Croyez-vous enfin que l'armée puisse tenter ce passage? — Oui, général, cela est possible aux soldats français. — Eh bien, partons donc!

Zullen we op de kaart, evenals Prins Maurits bij Turnhout, met 800 ruiters eene overwinning behalen op 5000 voetknechten en 500 ruiters, er 2000 van neersabelen en 4 à 500 gevangenen maken?

Houden de oefeningen op de kaart voldoende rekening met het toeval, dat in den oorlog zoo'n groote rol speelt? In Januari 1795 lag de 29jarige divisie-generaal Macdonald ten zuiden

van de Waal in kwartier in de nabijheid van Nijmegen. De rivier was toegevroren. Op den rechter oever strekten zich de Engelsch-Hannoveraansche liniën uit. In den morgen van den 9ⁿ Januari meende de Fransche generaal waar te nemen, dat de vijand begon af te trekken. Drie divisien, die hij tijdelijk onder zijne orders had, deed hij over het ijs de rivier overtrekken. De terugtrekkende beweging, die hij had meenen op te merken, was evenwel het gevolg van een misverstand. Een scherp gevecht ontwikkelde zich en de vijand, die volstrekt niet tot den aftocht besloten was, werd er nu toe gedwongen. Macdonald erkende zelf, dat hij alleen den overtocht ondernomen had in de onderstelling, dat de vijand opbrak en dat hij het anders niet zou gedaan hebben.

Vooral wanneer men aanneemt, dat de vijand geen groote fonten maakt, zou bij toepassing der applicatorische leerwijze, de vergissing van den aanvaller zeker niet in zijn voordeel worden uitgelegd.

Wanneer men aanneemt dat de vijand geen groote fonten maakt. Hiermede kom ik op de toepassing der methode, zooals die door den heer Krayenhoff is gemaakt, en den eisch, dien hij stelt aan dengenen, die een tegenbetoog zal leveren om hem te overtuigen. In den aanvang heb ik reeds medegedeeld, waarom ik mij aan zoo'n tegenbetoog niet heb gewaagd. Ik ben vast overtuigd, dat ik daardoor geheel tot dezelfde conclusie zou komen als de spreker van verleden jaar. Dien eisch kan ik met den volgenden gelijkstellen. Gegeven aan den eenen kant een volk van ± 5 millioen zielen, hetwelk behalve zijne bezettingstroepen voor zijne versterkingen — laat mij eens overdrijven — 2 legerkorpsen als veldleger kan uitbrengen, en eene marine heeft, waarvan het materieel verouderd is — aan den anderen kant een nabuur van dat volk, tellende ± 40 millioen zielen, die 20 legerkorpsen kan uitbrengen met eene marine, die op de hoogte van den tijd kan worden genoemd — daarbij aangenomen, dat tusschen die twee volken een oorlog ontstaat en het laatste, hetwelk natuurlijk als aanvaller fungeert, geen groote fonten maakt — gevraagd in een schets van dien oorlog de wijze aan te geven, waarop eerstgenoemd volk zich met

hoop op goed gevolg zal kunnen verdedigen? Ik zie geen kans die vraag met eenige hoop op goed gevolg te beantwoorden. Ik geloof, Mijne Heeren, dat die aanvaller 't snelst zijn doel zou kunnen bereiken door al zijne krachten, die hij in Nederland zou kunnen plaatsen, daartoe te bezigen. De vloot blokkeert dadelijk onze kusten, en dringt met alle schepen, wier diepgang het toelaat, door het Vlie in de Zuiderzee, terwijl een landingsleger van 1 of $1\frac{1}{2}$ korps wordt ingescheept. Te land worden al onze buitenprovinciën, Zeeland, Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel, Friesland, ieder met 2 of 3 legerkorpsen overstroomd. Die uit Gelderland legeren zich voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en trachten die linie te forceeren. In Friesland worden schepen verzameld voor eene landing in Noord-Holland; uit Zeeland beproeft men met schepen de rivierarmen over te trekken, in Noord-Brabant tracht men over 't Hollandsch Diep te komen; het landingsleger beproeft tegelijkertijd eene landing in Zuid-Holland. Dat alles gaat onder eene centrale leiding, die uitstekend is. Groote fouten worden niet gemaakt. Ik geloof Mijne Heeren, dat de vijand hetrekkelijk spoedig achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zou wezen, dat Amsterdam van alle zijden zou kunnen worden ingesloten en zijn val eene quaestie van tijd zou zijn, adres aan Metz, Parijs, Plewna.

Maar dat is eene charge, die ik hier lever. Zoo is natuurlijk de bedoeling niet geweest. Dat kan Duitschland ook nooit doen. Wat dan wel? In het „Vervolg op een Schema” komt een hoofdstuk voor „Over de vermoedelijke grootte van de aanvalsmacht”, en daarin wordt betoogd, dat de grens der strijdkrachten, die Duitschland tot een aanval op ons land zou bezigen, gesteld wordt door den eisch, „dat het niet slechts zijne overige grenzen niet zal mogen en kunnen ontblooten, doch zelfs een *zeer aanzienlijke en aan een anderen mogelijken vijand reijgzaam eenredige macht* beschikbaar en vrij zal moeten houden, om aan elke volgende gebeurtenis met snelheid het hoofd te kunnen bieden.” Dat is theoretisch eene juiste grens; maar waar ligt die? Om te bewijzen hetgeen hij bewijzen wil, neemt de Schr. aan, dat de vijand dadelijk 4 legerkorpsen beschikbaar

heeft. Is de grens juist getrokken? Wie zal het zeggen? Het komt mij voor, dat in eene dergelijke studie moeielijk de Europeesche politiek kan beheerscht worden.

Maar getrouw aan zijn systeem, dat de vijand geen groote fouten maakt, ziet Schr. er ook niet tegen op om die macht wat te versterken. Waar in „De vesting Holland in staat van beleg” betoogd wordt, dat het voor den vijand zaak is, om te beletten, dat de voorraad voedingsmiddelen uit Zeeland naar Holland wordt overgebracht, daar wordt $\frac{1}{2}$ legerkorps meer beschikbaar gesteld, en hun aantal op $4\frac{1}{2}$ gebracht. En verleden jaar vernamen we: „Is het echter rationeel, aan te nemen dat als onze legermacht zich in Holland zoogenaamd zou nitdijen tot 165.000 man, de aanvaller daartegenover slechts 3 legerkorpsen beschikbaar zal houden? Het komt mij voor van neen; het komt mij voor, dat dit zelfverblindend zou wezen. Tot hoever hij zich zal versterken, is ons natuurlijk onbekend, doch de grens voor zijn behoefte zou o. i. niet zoo geheel bezwaarlijk te bepalen zijn.” Hoeveel spreker toen op het oog had, weet ik natuurlijk niet; vermoedelijk toch niet minder dan 5 korpsen, dat is 150.000 man; dan zou de vijand nog in de minderheid zijn. Ik herhaal de vraag: waar blijft nu de grens? en wie weet of die al niet met 3 overschreden is? Niemand.

Die vijand zal geen fouten maken, omdat hij in militairen zin te veel ontwikkeld is. De geschiedenis leert, dat na Roszbach, Jena kwam en na Jena, Sédan. Ik zeg dit niet, om struisvogelpolitiek te drijven, om U en mijzelf zand in de oogen te strooien; maar ik noem feiten. Dat het Pruisische leger onder Frederik den Grooten in militairen zin hoog ontwikkeld was, zal wel niet tegengesproken worden. Welnu de Grootte Koning sterft in 1786; 20 jaar later ondergaat Pruisen de diepste vernedering. Dat is wereldgeschiedenis.

Maar afgezien van zoo'n grooten ommekker acht ik het aannemen van eene dergelijke onderstelling geheel in strijd met de werkelijkheid. Zoo ergens, dan worden in den oorlog fouten en groote fouten gemaakt en dat is ook heel natuurlijk.

Den 4^{den} Augustus 1870 gaf Keizer Napoleon III een dag-

order uit, beginnende met de woorden: „Men moet bij zijne vijanden altijd de verstandigste plannen onderstellen. Naar hetgeen men leest in de Engelsche dagbladen zou de Generaal Steinmetz eene centrale stelling bezetten, enz.” De Roo van Alderwerelt teekent in „De ondergang van het tweede Keizerrijk” daarop aan: „Wij gelooven niet dat men „bij zijn vijand altijd de verstandigste plannen moet onderstellen; dit hangt veel af van den aard van dien vijand zelf.” Toen Jomini in 1809 door Ney uit Spanje naar Napoleon te Weenen gezonden was, om de ontruiming van Galicië te rechtvaardigen, en daarbij met klem op de groote voordeelen wees, aan die ontruiming verbonden, zeide de Keizer lachende: „Voilà la manie de messieurs les tacticiens; ils supposent que l'ennemi fera toujours ce qu'il devrait faire! Mais s'il en était ainsi, on n'oserait pas se coucher à la guerre, puisque ce serait le moment le plus opportun d'attaquer une armée.”

Hooren we nog Hohenlohe in zijn strategische brieven, naar aanleiding van de critische behandeling van de krijgsgeschiedenis: „Die Erkenntnisz von Fehlern, die ein Friedrich oder ein Napoleon etwa gemacht hat, ist nur insofern nützlich, als wir daraus folgern, dasz die Strategie wohl nicht so leicht sein musz in der Ausführung. Wir urtheilen dann milder über Sterne zweiter und dritter Grösze. Wir lernen daraus, dasz Alle Fehler machen, gemacht haben und machen werden, wenn selbst die gröszten Meister solche begingen. Denn der Feldherr wird nur dadurch gröszer als sein Gegner, dasz er weniger Fehler macht als dieser.”

En de voorbeelden van fouten door legerhoofden gemaakt? Ze zijn voor 't grijpen. In het verhaal van den veldtocht, door den heer Krayenhoff verleden jaar behandeld, lezen we: „De Franschen waren in hunne oorspronkelijke plannen vrij langzaam”, en later „dat soms op den bodem der denkeelden van den bisschop van Munster plannen rustten, die, waren zij tot uitvoering gekomen, voor ons verderfelijik hadden kunnen zijn.” We weten allen, dat het traag oprukken der Franschen gelegenheid heeft gegeven tot het stellen der inundatiën om Holland, en daardoor een der oorzaken is geweest, waardoor ons land toen gered is.

In 1799 zou eene landing plaats hebben van 40.000 Engelschen en Russen. In plaats van die spoedig na elkander aan land te zetten, om zoodoende terstond met overmacht te kunnen optreden, landden eerst 12.000 Engelschen, met welke macht Abercrombie het land niet verder durfde intrekken. De Fransche Opperbevelhebber Brune had daardoor gelegenheid uit alle deelen der Republiek troepen naar Noord-Holland te doen oprukken.

Maar ook uit den laatsten tijd valt het niet moeilijk fouten aan te wijzen in de oorlogshandelingen. Vóórdat de oorlog tusschen Denemarken met Pruisen en Oostenrijk uitbrak, had de Duitsche Bond besloten door eene Bondsexecutie Denemarken tot het inwilligen der gestelde eischen te noodzaken. Aan Oostenrijk, Pruisen, Saksen en Hannover werd die taak opgedragen. Men zal wel willen aannemen, dat die vier staten tegen het kleine Denemarken een overmacht in het veld konden brengen. Welnu, toen Holstein, dat door de Denen ontruimd werd, door de Bondstroepen bezet was, en de voorposten tot voor den Eider stonden, schreef de bevelhebber van die troepen de Saksische generaal Von Hake den 6ⁿ Januari 1864 o. a.: „Ook is het een niet te loochenen feit, dat de tegenwoordige opstelling der bondstroepen de Denen uitlokt offensief op te treden en dat, als zij van de gunstige gelegenheid daartoe gebruik maken, gevoelige verliezen aan onze zijde niet kunnen uitblijven." De oorzaak van die verkeerde militaire maatregelen doet hier niet ter zake; ik constateer alleen het feit.

In den Russisch-Turkschen oorlog heeft Rusland in den aanvang te weinig troepen gemobiliseerd, zoodat de Turken feitelijk met overmacht in Bulgarije tegenover hen stonden. En nu die in militairen zin zoo ontwikkelde Pruisen! Hoeveel papier is volgeschreven, om te betoogen dat de eerste opstelling der Pruisen in 1866 groote gevaren in zich sloot; waar was de Duitsche cavalerie in 1870, om na Wörth en Spiecheren de voeling te houden met de geslagen Fransche korpsen; wat heeft Fritz Hönig ons onlangs geopenbaard in zijn 24 Stunden Moltkescher Strategie?

Ziedaar alle voorbeelden van fouten, niet gemaakt onder het gedonder van het geschut en te midden van het slaggewoel,

maar bijna alle haar oorsprong hebbende in het studeervertrek achter de groene tafel.

Ik heb hier zoo lang bij stilgestaan, omdat ik de praemisse: „onze tegenpartij maakt geen groote fouten” allerverderfelijkt vind. Die gedachte moet deprimeerend werken en allen offensieven geest dooden. Wanneer onze toekomstige bevelhebbers zoo denken ten opzichte van onzen overmachtigen nabuur, dan zullen zij ook altijd overmacht tegenover zich wanen en dat moet verlammend werken op hunne besluiten. Een enkel voorbeeld nog daarvan uit onze eigene krijgsgeschiedenis. Nadat den 27ⁿ Augustus 1799 de landing der 12000 Engelschen gelukt was, trok Daendels terug in de Zype, die hij evenwel in den nacht van 29 op 30 Augustus verliet, om nog verder terug te trekken. Waarom? Omdat hij ten onrechte meende een groote overmacht tegenover zich te hebben. De in 1890 door Dr. Mendels gepubliceerde brieven stellen dat punt, waaromtrent totnogtoe verschil van gevoelen heerschte, buiten twijfel. Den 29ⁿ Augustus schrijft Daendels aan Brune uit Schagerbrug: „Le capitaine de vaisseau Buyskes m'a déclaré que le premier jour il y avait 180 à 190 voiles, dont 18 à 19 de ligne; avant-hier il est venu un renfort de 50 batiments de transport et 6 vaisseaux de ligne. Vous voyez par conséquent mon général, que toutes les forces ennemies sont portées sur ce point; elles peuvent monter à 28 ou 30 mille hommes. Je m'attends à voir arriver tous les jours huit ou neuf mille Russes . . . Le citoyen Darsonval (een stafollicier van Brune, die bij Daendels was) qui connaît la Nord-Hollande et à qui je fais part de ma position, voit comme moi qu'elle n'est pas tenable. J'interpréterais fort mal vos ordres, en voulant attendre ici des renforts qui ne peuvent venir à temps.” Toen Brune den volgenden dag uit Den Haag terugschreef: „On est persuadé ici que vous n'avez en face que votre force à peu près et que la seconde expédition n'est point débarquée”, was de terugtocht reeds begonnen. Zou Daendels, de dappere soldaat, daaraan gedacht hebben, indien hij niet gemeend had, groote overmacht tegenover zich te hebben?

„Wat een doordraven”, zoo hoor ik mij toeroepen, „opiets,

dat we allen in hoofdzaak weten, maar dat hier tot de quaestie niets afdoet. Ik heb getracht een schema van landsverdediging te ontwerpen, waarbij we ons niet alleen konden staande houden tegenover een overmachtigen vijand, maar tevens offensief konden optreden. Ik kon dat schema toch niet grondvesten op de fonten van de tegenpartij!" Neen, dat zou natuurlijk zeer verkeerd zijn, maar in de eerste plaats acht ik het evenmin goed, om te gaan doorwerken op praemissen, die men van te voren weet onjuist te zijn, en in de tweede plaats geloof ik dat het aannemen van een schema van landsverdediging, en het op grond daarvan aanleggen van stellingen, in vredetijd, groote gevaren in zich sluit. We krijgen zoodoende een officieelen oorlog. Ik hoop dat we daarvoor bewaard zullen blijven.

We weten allen hoe tegenwoordig vooral de Deutsche militaire pers in twee kampen verdeeld is omtrent de vraag, of men voor de oefening in vredetijd in de reglementen een schema van aanval en verdediging moet voorschrijven of niet. Aan weerszijden strijden mannen van naam en worden krachtige argumenten aangevoerd. Maar wat op het gebied van de tactiek eene opene vraag kan blijven, moet het dat niet zijn op het gebied van de landsverdediging. Mag eene sterke partij er al voor zijn, schema's in de reglementen op te nemen, om der phantasie minder vrij spel te laten, maar vooral om aan het gros van de officieren dat, evenals het gros van de menschen, middelmatig is in verstand, opvatting en oordeel, een nitgangspunt voor hunne handelingen te geven, voor den opperbevelhebber, aan wien in tijd van oorlog de verdediging van het land is opgedragen, is dat niet noodig, mag dat niet noodig zijn. Hem wordt het leger toevertrouwd, naar wij hopen, om daarmee geheel naar eigen inzicht te handelen; ten opzichte van hem mag geen sprake zijn van middelmatigheid; maar ten opzichte van hem mag evenmin sprake zijn van een schema van landsverdediging, dat de Regeering in vredetijd zou hebben ontworpen. Hij handelt in overeenstemming met de behoeften van het oogenblik; en die kunnen we vooruit nooit weten.

Nog een enkel voorbeeld. Den 8ⁿ Juni 1799 wordt door den Engelschen minister Dundas aan Abercrombie, die toen in

Schotland bevel voerde, de vraag gericht of hij het commando wil voeren over eene expeditie tegen Walcheren; den 20ⁿ Juli wordt hem verzocht, eene korte memorie op te maken over de uitwerking, die mag worden verwacht van een aanval op Holland in de nabijheid van de Maas. Den 3ⁿ Augustus krijgt hij eene instructie, om de eerste afdeeling der Engelsche troepen aan te voeren, die de Maas zou binnendringen en bezit zou nemen van Goeree, Overflakkee, het kleine eiland van Romburg (Rozenburg) en dat van Voorne. Den 10ⁿ Augustus wordt die instructie in zooverre gewijzigd, dat Goeree het 1^e object blijft, doch dat na de bezetting van dat eiland moet worden nagegaan of een aanslag op Voorne te wagen is. Is dat niet het geval, dan zou men bezit zien te nemen van Den Helder en Texel, waarbij men vermoedelijk de beschikking zou kunnen krijgen over de Bataafsche vloot. Moest evenwel van den aanval zoowel op Voorne als op Den Helder worden afgezien, dan scheen het gemakkelijk bij Delfzijl te landen en van daar de operatie zoodanig te vervolgen, dat men meester werd van Groningen, Friesland en Drente. Goeree moest echter bezet worden met eene voldoende macht, om het eenige dagen te kunnen vasthouden, totdat er versterking uit Engeland zou komen. Ten slotte werd aan Abercrombie evenwel vrijheid gelaten, om in overeenstemming met den admiraal die plannen te wijzigen, zooals hij het 't best oordeelde.

De Engelsche generaal schijnt tegen alle plannen groote bezwaren te hebben ingebracht, zoodat Pitt hem zelfs eens spijtig toevoegde: „Daar zijn menschen, die er behagen in scheppen, om bezwaren te opperen tegen alles wat wordt voorgesteld.” We weten, dat hij den 12ⁿ Augustus uitzelde, en in overeenstemming met Mitchell besloot in Noord-Holland te landen. Zoo hangt het lot der voiken dikwijls van het oogenblikkelijk inzicht van één persoon af, en kan niemand vooruit weten, wat geschieden zal.

De schrijver heeft op deze tegenwerking al geantwoord: (1) „Kiest de vijand zulk eene aanvalsrichting, dat de stellingen

(1) Vervolg op een Schema, bladz. 29.

niet aangevallen kunnen worden en ons dus van geen enkel nut kunnen zijn, hetgeen m. i. alleen bij een aanval over zee goed denkbaar is, welk legerhoofd zou dan in die stellingen voor het veld bruikbare troepen laten?"

Was de bedenking daarmede opgelost, dan zou — een oogenblik afgezien van de kosten — het bezwaar zoo groot niet zijn; maar ik heb een hooger denkbeeld van den invloed, die helaas! de doode weërmiddelen in Nederland uitoefenen. En daarmede kom ik van zelf op die offensief-stellingen. Daarvoor zou, het is boven reeds gezegd, behalve voor Naarden noodig zijn de aanleg van 20 werken, 1 post en eenige kleine posten. Wat dat voor werken moeten zijn, wordt niet medegedeeld. Moeten ze ook tegen verticaal vuur en brisante projectielen dekking opleveren? Zoo ja, dan zouden we wel weêr een 10 millioen kunnen ramen. En hoeveel aan geschut?

Ik hoop dat er geen cent meer zal worden uitgegeven aan eenig stuk beton of metaal voor fortten, vóórdat het vraagstuk der levende strijdkrachten op voldoende wijze is opgelost; want zoolang als er gelden daarvoor op het budget worden uitgetrokken, zoolang schijnen de „mennekes" niet gevonden te kunnen worden.

Maar afgescheiden van de geldquaestie, blijft mij het vermeerderen van onze doode weërmiddelen een ramp, een groote ramp toeschijnen. Toen aan Napoleon I werd voorgesteld, om in Dalmatië een cordon van fortten aan te leggen, is zijn antwoord geweest: „Il en est des places fortes comme des placements de troupe. Prétendez-vous défendre une frontière par un cordon? Vous êtes faibles partout; car enfin tout ce qui est humain est limité. Artillerie, argent, bons officiers, bons généraux, tout cela n'est pas infini; et si vous êtes obligés de disséminer vos forces partout, vous êtes forts nulle part." Nu heeft de vesting Holland met haar reductie reeds 111 werken (1) en de Staatscommissie achtte aan bezettingstroepen noodig 31.000 en aan bewakings- en reservetroepen 20.000 man, d. i. de getalsterkte van bijna twee legerkorpsen. Is die disseminering

(1) A. L. W. Seyffardt. De vesting Holland. Utrecht. J. G. Broese 1887, bladz. 48.

niet ver genoeg gedreven? Honderd en elf werken! Moeten er nog meer bij? Moeten er nog meer troepen geïmmobiliseerd worden? Laat mij het nitspreken, zooals ik het meen: ik begin bang voor die forten te worden. Men klemt er zich zoo krampachtig aan vast! Evenals de eerste wet op den kinderarbeid, die 12 jaar als minimum-leeftijd vaststelde voor de kinderen, die op de fabrieken arbeiden, ten gevolge heeft gehad, dat 12 jaar de maximum-leeftijd is geworden voor het schoolgaan van die kinderen, evenzoo heeft de vestingwet het denkbeeld verbreid, dat de verdediging van Nederland is de verdediging van de vesting Holland, dat we daarbuiten niets kunnen, niets moeten doen. Ons vestingstelsel wordt ten onrechte geassimileerd met een verdedigingsstelsel. Buiten de forten geen heil!

En het gevolg van die beschouwing? Het is U allen bekend. Het is achternitstelling van het veldleger, van dat gedeelte onzer weerkracht, hetwelk alleen blijvend succès kan aanbrengeu. Wat hebben we aan een veldleger? We kunnen er toch niets mee doen. Tot een minimum moet het ingekrompen worden; anders trekt men er mee naar het buitenland!

Is nu die voorliefde voor de forten en stellingen gerechtvaardigd? Zijn zij alléén die millioenen waard? Laat mij het antwoord doen geven door den nestor onzer krijgskundigen, het oudste eere lid onzer Vereeniging. In eene nota, door den generaal Knoop als lid van de Tweede Kamer onder dagteekening van 15 Juni 1870 aan de Regeering aangeboden bij het Voorloopig Verslag op het door de ministers Van Mulken en Brocx ingediende ontwerp-vestingwet leest men:

„Men redeneert soms bij ons, alsof alles maar aankomt op ons vestingstelsel en op onze materiele strijdkrachten; alsof alles gedaan is, wanneer deze maar goed verzorgd en in den besten toestand gebracht zijn; alsof we dan niets meer te vreezen hebben, het leger dan veilig kunnen verminderen en verwaarloozen, den krijgsgesest bij ons volk dan gerust kunnen laten insluimeren. Zoo te redeneeren is toegeven aan eene dwaling, die de noodlottigste gevolgen moet hebben; nooit hebben vestingen of verschanzingen de onafhankelijkheid van een land

verzekerd; maar wel wordt die verzekerd door een goed leger, door een dapper en vaderlandlievend volk. De waarborg van Neêrlands volksbestaan moet men niet zoeken in linien of vestingen; men moet die zoeken in goede en goed aangevoerde regimenten; zorg daarvoor, zij zullen U veel minder kosten dan al uwe versterkingsmiddelen, en U oneindig meer nut aanbrengen.

Wij zijn sedert een reeks van jaren te dezen opzichte op een geheel verkeerden weg; wij hebben veel te veel onze zorg gewijd aan de doode strijdkrachten; veel te veel de levende strijdkrachten — het leger, de schutterij, de volkswapening — verwaarloosd. De aanneming van deze wet op het vestingstelsel zal ons nog verder brengen op dien noodlottigen weg, want zij zal tot noodwendig gevolg hebben: eene vermindering van de uitgaven voor het leger."

Denken we er nog wel aan Mijne Heeren, dat sedert dien tijd twee-en-veertig compagnieën Infanterie en een regiment Cavalerie zijn verdwenen?

Men leze en herleze die nota, die in zoo menige zinsnede eene profetie bevat, o. a. nog deze, die ook betrekking heeft op de door den heer Krayenhoff voorgeslagen stellingen: „ons vestingstelsel geraakt *nooit* geheel voltooid; telkens zal men daarin nieuwe leenuten en gebreken ontdekken; telkens zullen veranderde omstandigheden, veranderde inzichten, leiden tot den aanleg van nieuwe vestingwerken", en nog deze ééne, die door het verticaal vuur en de brisante projectielen van den tegenwoordigen tijd geheel bewaarheid wordt: „men moet ook niet aankomen met overdreven vorderingen om den soldaat aan de werking van 's vijands vuur te onttrekken; met vorderingen, die men gedurig zal vernieuwen, omdat telkens nieuwe aanvalsmiddelen zullen voorkomen. Het gevaar vormt en ontwikkelt den soldaat; troepen, die te veel zich schuil houden in bomvrije gebouwen verliezen daardoor aan waarde."

Die beschouwingen zijn ons bekend, zal men antwoorden. Zij bewijzen niets; het zijn de inzichten van één persoon — en al is die persoon de generaal Knoop, niemand zal beweren, dat die alleen in zijne uitspraken onfeilbaar is. Laat het al waar zijn, dat door den vooruitgang in de techniek telkens veran-

deringen moeten worden aangebracht, wanneer die sorten weêr eenmaal op de hoogte van den tijd gebracht zijn, dan waarborgen ze ook weêr gedurende geruimen tijd het bezit onzer onafhankelijkheid.

Is men daar zoo zeker van? Den 26sten Februari 1870 zijn hier door Stieltjes de woorden gesproken: „Het ijs is het cardinale punt bij onze verdediging, en echter loopt men over dat punt heen, omdat men dat niet durft erkennen”; en vrij algemeen is men het er dan ook wel over eens, dat indien onze inundatiën bevroren zijn, die liniën, waaraan zoovele millioenen besteed zijn, veel van hare waarde verliezen. Reeds den 31sten Augustus 1672 schreef Louvois aan Luxemburg, aan wien de toegang tot Holland door de inundatiën werd ontzegd: „Je vous répète encore sur ce que vous proposez de faire quelque entreprise, que la meilleure et la plus avantageuse de toutes est de bien conserver Utrecht, et que, pourvu que cela soit, les Hollandais sont perdus cet hiver. Ne songez qu'à bien conserver les troupes qui sont sous votre commandement, pour livrer bataille, à la suédoise, à Noël et à la Chandeleur.” We weten dat in dien winter de overtocht over het ijs ook gelukt is, dat Willem III toen met een groot gedeelte van het veldleger in Brabant was, dat Luxemburg tot Bodegraven en Zwammerdam is doorgedrongen en dat alleen een toeval — de plotseling invallende dooi — hem tot den terugtocht noopte. Hoeveel winterveldtochten hebben na dien tijd al plaats gehad? Laat mij er eenige noemen.

Ansterlitz wordt den 2ⁿ December geslagen; Eylau den 8ⁿ Februari; den 1ⁿ Januari 1814 trekken de Verbondenen den Rijn over; in 1864 staan de voorposten voor de Danewirke op het ijs; in 1870 hebben we den winterveldtocht in de Fransche provinciën; in 1877 trekt Gurko 's winters over den Balkan. Tegenover zulke feiten uit de krijgsgeschiedenis blijf ik niet gelooven aan de goedgunstigheid van den vijand om ons alleen in den zomer te bezoeken. Er is meer! We kunnen haast met zekerheid weten, dat de vijand, indien het van hem afhangt — dit is met het oog op de politieke omstandigheden niet altijd het geval — den winter zal kiezen. Hebben we uit

het Stafwerk het operatieplan voor den veldtocht van 1870 leeren kennen, door Von Moltke opgemaakt in 1868, het eerste deel der Militärische Correspondenz van den grooten Zwijger bracht ons zijn operatieplan van 1864 tegen Denemarken, in December 1862 samengesteld, en daarin lezen we :

„Handelte es sich um eine Invasion Jütlands, so würde ein Winterfeldzug am schnellsten zum Ziele führen.

„Bei einigermaszen strenger Kälte verliert die in der Front unleugbar sehr starke Stellung bei Schleswig ihre Sicherung in den Flanken und würde gegen entschiedene Ueberlegenheit kaum zu vertheidigen sein.” (1)

Wanneer het waar is, dat in de bureau's van den Duitschen Generalen Staf ontwerpen liggen voor den oorlog tegen alle aangrenzende Staten, dan kan men dus zeker zijn, dat in het pakket „Nederland” het ontwerp van een winterveldtocht ligt besloten, vooral zoolang de levende strijdkrachten zullen achterstaan bij de doode weermiddelen, en zoolang wij opgevoed worden in het systeem, dat wij buiten onze liniën nooit kunnen en moeten optreden.

Maar wanneer dat eens anders zal geworden zijn — of het ooit zoover zal komen, weet ik natuurlijk niet — dan is misschien juist een lichtpunt in dien ijs tijd te zien, zooals Stieltjes dat in de reeds genoemde vergadering uitdrukte met de woorden:

„In de tweede helft van Januari jl. was het water in geheel Overijsel hoog, zoowel op den IJssel als op de kleine rivieren; alle lage landen stonden blank, en in die omstandigheid zou de rivier wel met 20 000 man te verdedigen zijn geweest; doch daarop is het laag water geworden en is de vorst ingevallen.

(1) Deze memorie is met de daarop gevolgde operatiën een nieuw bewijs voor de onzekerheid omtrent hetgeen ons in den oorlog wacht. Op de bovenstaande woorden volgt namelijk „dann aber auch vielleicht gar nicht besetzt werden”. Dit laatste nu achtte Von Moltke met het oog op de geographische gesteldheid van Denemarken niet gewenscht. Es liegt also im Interesse einer entscheidenden Kriegführung, dass die Dänische Armee ihre vorgeschobene Stellung am Dannewerk *wirklich einnehme*. Daarom was het dus beter den oorlog *niet* in den winter aan te vangen. Welnu niet-tegenstaande den winter werd de stelling aanvankelijk toch bezet; en niet-tegenstaande Von Moltke met de logica aan zijne zijde anders wenschte, ving de veldtocht niettemin in het winterseizoen aan.

In dien tijd is de rivier dagen achtereen met drijfijs overdekt geweest, en dan is er geen quæstie van overtocht, zelfs in tijd van vrede, want men kan zelfs geen schipbrug leggen, en aan de lichte bruggen, waarvan men zich in oorlogstijd bedient, is in 't geheel niet te denken. Kan men het ijs op den IJsel aan 't drijven houden, dat is zooveel gewonnen voor de Utrechtsche linie. Gedurende de geheele maand Januari tot Februari zou men den vijand hebben kunnen buiten houden, maar als de rivier op vele punten blijft vastzitten, is er kans dat de vijand er eindelijk over komt. Evenwel moet men dan nog een ondernemend generaal hebben: men gaat eer over inundatiën dan over rivieren”.

M. i. moeten we de verdediging van ons land, wanneer dat eenigszins mogelijk is, — let wel! dat ik niet zeg onder alle omstandigheden. — beginnen aan den IJsel en zelfs voorwaarts van den IJsel; maar dan moet ons veldleger ook in zijn geheel beschikbaar zijn, en dan moeten we ons losmaken van de liniën en stellingen. Wij zijn in de laatste tientallen jaren juist aan het omgekeerde bezig; ons veldleger wordt afgebroken en steeds vaster wordt de band, die het leger aan de liniën bindt. Ik heb den tijd gekend, dat ons geleerd werd dat de schutterijen de versterkingen verdedigden; later werden het gedeelten van het leger met de schutterijen; door de Staatscommissie werden de schutterijen daartoe in den aanvang geheel buiten staat geoordeeld en 31 000 man voor bezettingstroepen noodig geacht; en nu hooren we spreken van een bezetting*sl*eger; dan worden die troepen zeker aan de liniën vastgesmeed. We gaan progressief te werk, dat is in de mode, maar met den generaal Knoop van voor 22 jaren, zeg ik: op den verkeerden weg.

Een enkel voorbeeld! Zelfs voorwaarts van den IJsel werd zooveen gezegd. Wel zeker! zal men tegenwerpen, met eene rivier in den rug! Daar tegenover stel ik de schoonste overwinning, die de Nederlandsche geschiedbladen aanwijzen, die van Nieuwpoort. Daar deed Prins Maurits vóór den slag al zijne troepen, deels wadende, deels over een brug van schuiten op den noordelijken oever van de haven overgaan en nadat dit was geschied, deed hij de brug afbreken en de in de haven

liggende schepen, met den vloed vlot geworden, naar zee zeilen. Hij sneed zich dus zelfs den terugtocht af. Dat mag vermetel heeten, dat grenst aan het roekeloze; dat doet ook alleen een veldheer, die 't „Vooruit” en 't „Overwinnen of sterven” in zijne lens voert.

En hiermede meen ik — afgescheiden van de methode van studie, waaraan zij het aanzijn danken — genoegzaam uiteen gezet te hebben, waarom mij de stellingen, door den heer Krayenhoff voorgesteld, niet toelachen, al dragen zij ook den naam van offensief-stellingen. En al rekent Schr. ons nu met de applicatorische methode voor, dat bij het bezit van die stellingen de vijand 6 of 7 korpsen tegen ons moet afzonderen, hij houde 't mij ten goede, dat zijne arithmetische strategie mij evenmin overtuigt als de geometrische van Von Bülow, en dat ik meer geloof schenk aan hen, die mij geleerd hebben, dat strategie geen wiskunde is.

Wij zijn nu genaderd tot wat we zouden kunnen noemen, „le couronnement de l'édifice” — de lezing van verleden jaar. Zonder offensieve stellingen kunnen we niet aan een offensief denken, moeten we vervallen in eene rein passieve verdediging, zelfs wanneer ons leger is uitgedijd tot 165 000 man. Ik vraag het u, Mijne Heeren! voegt hiertegen niet een woord van protest? Een woord van protest beteekent niet veel, zal mij geantwoord worden — eene weerlegging zoo ge kunt! Ik wil 't beproeven, zij 't niet langs applicatorische methode.

Ik zal mij bepalen bij 't geval, door den Spr. behandeld, eene landing op de Friesche kust.

Is het wonder, dat bij de voorstelling van de ontzaglijke moeilijkheden, die aan het opereeren in de Noordelijke provinciën zouden verbonden zijn, mij de woorden te binnen schoten, die Verdy bezigt bij de voorstelling van de waarde, die aan het terrein werd gehecht, nadat men in de revolutieoorlogen daarvan meer dan vroeger had leeren gebruik maken? Hij zegt:

„Das Terrain aber gewann dabei eine Wichtigkeit wie nie zuvor. Wie nun fast jede neue Erscheinung sobald sie sich mit besonderem Gewicht auch thatsächlich geltend macht, im ersten

Augenblicke, wenigstens, eine über ihren wahren Werth hinausgehende Bedeutung gewinnt, so auch hier. Es kam die Zeit, in der man sich stritt: ob das Bataillon den Berg, oder der Berg das Bataillon vertheidige? Zwar wurden diese Abirungen sehr bald overwunden, aber die Nachklänge blieden, wenn auch in veränderter Weise und in den meisten Gefechtslehen spielt bis heutigen Tages das Terrain noch die hervorragende Rolle."

Maar hij, de man van oorlogsondervinding en de meester, die de applicatorische methode hij ons heeft ingeleid, laat daarop volgen: „Nun kann denselven keineswegs eine hohe Bedeutung abgesprochen werden, aber in den allermeisten Fällen tritt diese doch erst in zweiter Linie hervor. *Denn höher als die Rücksichten auf dasselbe, stehen im groszen Kriege fast immer die Verhältnisse, unter welchen man sich schlägt*; dann kämpft man um das Dorf, die Höhe, den Wald, überhaupt um die Oertlichkeit, wie sie zufällig daliegt, in ganz veränderter Weise, je nach den Mitteln und dem Gefechtszweck.

Dat we op moeilijkheden zouden stuiten, ik wil het volkomen toegeven; maar waar we in onze krijgsgeschiedenis de inneming van 's-Hertogenbosch en Maastricht door Frederik Hendrik kunnen lezen, waar we weten dat Hannibal, Alva en Napoleon I over de Alpen zijn getrokken, daar weten we ook, dat met een vasten wil moeilijkheden zijn te overwinnen. Die Kriegsgeschiede lehrte, zegt Von der Goltz, dasz diejenigen, welche Auszergewöhnliches zu verlangen wagen, seltener sind, als diejenigen, welche Auszergewöhnliches leisten, sobald es verlangt wird, en: Man soll im Kriege nichts an sich Vernünftiges für unmöglich halten, so lange man es noch nicht versueht hat, und man darf sich Alles erlauben, was man glaubt, durchsetzen zu können. Laat die regels, ons door den kundigen oorlogsmen gegeven, onze leidraad zijn, dan kijken we pas in de tweede plaats naar het terrein.

Zonder daar verder op te willen doorgaan, wijs ik er even op, dat in de lezing van verleden jaar al dadelijk de kuststrook van den mond van de Eem tot Harderwijk voor eene landing nagenoeg geheel ongeschikt verklaard wordt, omdat daar pol-

derland is, omdat dit *kan* gëinundeerd worden en omdat daarbij zeer nabij de meest waarschijnlijke dislocatiepunten van 'svijands ondersteunings- of reservetroepen gelegen zijn. Zijn die redenen nu voldoende? Kan men in polderland niet vechten? Dan kunnen we ons hier in Holland gelukwenschen; of kunnen wij niet, wat de vijand wel kan? Omdat Spr. meent, dat daar in de nabijheid 's vijands ondersteunings- of reservetroepen liggen, liggen ze er daarom? liggen ze er daarom altijd? Kunnen die reserves niet ten gevolge van eene demonstratie of diversie op een ander punt tijdelijk verplaatst zijn? Ik heb niets geen voorliefde voor dat gedeelte der kust; alleen komen mij de opgegeven redenen, waarmede dat gedeelte wordt weggeredeneerd, niet voldoende voor. Wat de vijand doet, weten we vooruit nooit, hoe sterk hij zal zijn, evenmin.

De bezwaren tegen eene landing zelve op de Friesche kust werden niet meer zoo breed nitgemeten als in eene vorige studie. De toestand te water — zoo werd gezegd — kan zeer gunstig zijn en de onderstelling werd aangenomen, dat de landing op de kust gelukt. Hoe sterk de kuststrook door den vijand zal bezet zijn, werd in de lezing niet medegedeeld; doch in *Een schema van landsverdediging* vinden we de voorstelling dat, indien de vijand over 4 korpsen beschikt, vermoedelijk in eene latere periode van den oorlog (die hier ondersteld werd) Kampen met 2 bataljons, Blokzijl—Genemuiden, De Lemmer, Stavoren, Harlingen ieder met 1 bataljon, Leeuwarden en Zwolle ieder met 3 bataljons zullen bezet zijn. Die vijand maakt natuurlijk geen fouten, „hij zal die havenplaatsen vasthouden en verdedigen, de havens zelve onbruikbaar maken, voertuigen, paarden en voorraad uit de grensstrook wegvoeren, ons terreinhindernissen in den weg leggen, wellicht hier en daar versterkingen aanleggen, enz.”

Aangenomen dat die vijand onfeilbaar is, zon ik de vraag nog willen stellen of het wel zoo zeker is, dat hij alle havens zal onbruikbaar maken. Hij kan ze dan zelf ook niet meer gebruiken en misschien zouden ze hem, wanneer b. v. zijne oorlogsvaartuigen te eeniger tijd de Zuiderzee binnendrongen, nog wel van dienst kunnen zijn. Is het niet geschied, dan vervalt

een bezwaar, dat door Spr. zeer hoog werd aangeslagen; of het geschieden zal, weten we vooruit niet; er van te voren vast op te rekenen en zich daarom de moeilijkheden te grooter voor te stellen, is verkeerd.

Intusschen ook Spr. nam aan, dat landen op de kust buiten de havens mogelijk is. Noch over de wijze waarop naar zijne meening die landing moet geschieden, noch over het verdere verloop denk ik evenwel eenstemmig met hem. Heb ik zijne bedoeling goed gevat, dan moet eene betrekkelijk kleine afdeeling vooruitgezonden worden tot het ondernemen van een coup de main tegen een punt van de kust of tegen een haven, en wanneer die gelukt is, moet de hoofdmacht volgen. Naar mijne meening moet, wanneer de havens bezet zijn, en tot eene dergelijke onderneming besloten wordt, de geheele macht of althans een zeer groot gedeelte in eens worden overgebracht. Breede knststrooken om te landen zijn volgens de grafische voorstelling genoeg te vinden. Bij Harlingen hebben we een strook van 20 K.M. breedte op 1200 M. uit de kust, waar schepen van meer dan 2 M. diepgang kunnen ankeren; van Workum af tot voorbij Staveren een dito strook van 18 K.M. breedte; van Stavoren af tot 7 K.M. westwaarts van De Lemmer eene strook van 28 K.M. breedte, wanneer de schepen 1600 M. nit den wal blijven; voorwaarts van De Lemmer en Kuinre ligt de diepwaterlijn van 2 M. op 1400 M. uit de kust over eene breedte van 25 K.M. Van Blokzijl af moeten de schepen verder uit de kust blijven of minder diepgang hebben. De transportvloot zal evenwel met het oog op 'svijands geschut wel minstens een 2000 M. uit den wal blijven. Voor de wijze van ontscheping, waartoe alle voorbereidingsmaatregelen tot in de minste détails moeten getroffen zijn, verwijs ik korthedshalve naar Oosterman's artikel in *De Militaire Spectator* van 1883. Daarin wordt een landingspunt van $\pm$ 10 K.M. aangenomen; de 24 schepen der eerste linie liggen 400 M. van elkaar. Met het oog op de kleinere schepen, die op de Zuiderzee moeten gebruikt worden, zou die afstand wel op 300, misschien op 200 M. kunnen gebracht worden, dan kan het eerste aan wal te zetten echelon des te sterker zijn. Vloten en booten, stoombarkassen

of stoomsloepen om te sleepen moeten natuurlijk in voldoende aantal voorhanden wezen.

Wanneer wij eene berekening maken voor de mogelijkheid eener landing op de Noordzeekust tusschen Den Helder en den Hoek van Holland en wij stellen voor de verdediging van die kust 2 divisiën beschikbaar, dan komen we meestal tot de conclusie, dat de landing zal gelukken. Die strook is 120 K.M. lang; van Harlingen tot Elburg, het gedeelte dat hier bewaakt moet worden door de aangegeven troepenmacht, heeft de kust eene lengte van 150 K.M. Zou nu die ééne divisie van den vijand voldoende zijn, om eene landing daar wel te beletten? Ik kan het niet gelooven; maar ik neem ook aan, dat wat de vijand kan, wij dat ook kunnen.

Door welken bril heeft de Spr. verleden jaar toch gekeken, waardoor de moeilijkheden als bergen voor hem zijn opgerezen? Zoo b. v. lees ik op bladz. 61: „Bezet de vijand alleen de havenplaatsen en niet de kust, dan wordt ons weliswaar niet onmiddellijk belet met Infanterie en wellicht enkele vuurmonden en paarden aan den wal te komen op punten buiten die havenplaatsen gelegen.” *Wellicht enkele vuurmonden en paarden!* In 1864 begon de overtocht over de Alssond, die eene breedte had van 490—675 M. te 2 uur. De booten en vlotten werden alleen door roeiers bewogen. Te 2¼ waren de landhoofden of landingsbruggen gereed. Eene zesponderbatterij te 3¼ ingescheept, kwam om 4 uur aan wal. Het overbrengen van de tweede batterij ondervond echter vertraging en was eerst om 5½ uur afgelopen. Laat die te 3½ uur zijn ingescheept, dan was voor de overbrenging van de 1^e batterij ¾ uur, van de 2^e 2 uur noodig. In de *Heereszeitung* van 22 en 26 October 1881 komt het verslag voor van een proef in Duitschland op het schiereiland Hela bij Dantzig genomen, om na te gaan, hoeveel tijd er voor het inschepen en aan land zetten van paarden en geschut noodig is. Daarin lezen we o. a. dat na het ankeren van de schepen 20 minuten noodig waren tot het incenzetten der pramen tot een vlot; te 12 uur 50 werd op een der schepen het teeken tot ontscheping gegeven; het eerste stuk geschut werd in 8 minuten nitgeladen; daarop volgde op hetzelfde vlot

nog 7 paarden; de stoomsloep was op dat oogenblik niet aanwezig en gestuurd door 2 riemen aan het achtereinde dreef het vlot door den aanlandigen wind vrij snel naar het strand. Op het vlot werden de paarden gestangd en gezadeld; de brug tot afladen (die Abfahrtstellung) werd in weinige minuten aan land geschoven; het commando opzitten werd gegeven en te 2 uur 30' waren de eerste losse spannen aan wal, gevolgd door het stuk geschut, door de achterpaarden getrokken. Elk der volgende transporten (men had maar één vlot) duurde gemiddeld 1 uur 30', waarvan voor den weg van het schip tot het strand heen en weer 30 minuten kan gerekend worden. Daar elk transport behalve het voertuig nog 8 à 9 paarden medenam, zoo bedroeg de gemiddelde tijd voor het uitbrengen van elk deel der lading 5 à 6 minuten. En dat geschiedde niet met de stoomlier, maar de overboord te zetten lasten werden door de manschappen aan de takels opgetrokken. Zelfs beproefde men het met het gangspil — onderstellende dat alleen kon worden beschikt over de bemanning — en daarbij duurde het overboord zetten van elke last $7\frac{1}{2}$ minuut.

De ontscheeping van de Franschen in de Krim den 14ⁿ September 1854 begon iets vóór 8 uur. De schepen lagen met de breede zijden naar het strand gekeerd. De pramen, die de artillerie zouden moeten overvoeren, lagen tegen het van het strand afgekeerde boord, de booten, die de infanterie opnamen aan de andere zijde. Te negen uur bereikten de eerste booten het strand, te twaalf uur was de geheele eerste divisie ontscheept, te 3 uur de tweede, te 6 uur de derde. De artillerie had 59 veldstukken tot het gevecht gereed. Is die artillerie gelijktijdig ontscheept met de divisie, waarbij zij behoorde, wat, naar het verhaal van Rousset, wel waarschijnlijk is, dan waren dus na 4 uur 20 stukken, na 7 uur 40 stukken aan wal.

Stelt men nu, dat wat Duitschers en Franschen op vijandelijken bodem kunnen uitvoeren, door de Nederlanders niet op eigen bodem kan worden volbracht, dan ben ik uitgepraat; maar deelen doe ik dat gevoelen niet. Het aantal aan wal te zetten paarden en stukken geschut schijnt mij alleen afhankelijk van het aantal vooraf daartoe in gereedheid gebrachte de-

barquementsmiddelen. Bij eene landing is de voorbereiding hoofdzaak.

Maar de vijand dan, die geen fouten maakt?

Zelfs voor dit geval ben ik daarvoor niet zoozeer bevreesd. In 't kort wil ik hier mededeelen, hoe ik mij voorstel dat bij zoo'n landing zou kunnen worden gehandeld. Ik kies daartoe het landingspunt, hetwelk door den Spr. als zoodanig gunstig werd geoordeeld, doch hetwelk voor eene landing in andere opzichten tot de meest ongeschikte deelen moest worden gerekend, het gedeelte tusschen Stavoren en De Lemmer.

Hoe sterk zal het landingsleger zijn? Spr. heeft aangenomen, dat onze macht tot 165,000 man zou kunnen nijdijen. Is dit het geval, dan mag terecht de vraag worden gedaan, wat wij met al die troepen in Holland zouden doen. 60,000 man zouden dan stellig voor offensief optreden kunnen gebezigd worden, dan bleven er nog 100,000 in Holland over, meer dan genoeg om daar uit te breken, indien de insluitingsmacht geringer werd.

Om 60,000 man te doen landen zijn intusschen de voorbereidingsmaatregelen zeer uitgebreid, en daarom reken ik om in eens over te brengen op 30,000, hoogstens 45,000 man, 2 of 3 divisien.

Hoe de vijand zal zijn opgesteld, weten we vooruit niet. Ik onderstel echter, dat spionnen en kondschappers *en gros* het krijgshbestuur op de hoogte kunnen houden. De Zuiderzeekust afsluiten zal toch wel onmogelijk zijn, en vaderlandsliefde, ja zelfs winstbejag is steeds aanleiding geweest tot menige vermetele daad. Ik neem met den Spr. aan, dat de havensteden bezet zijn zooals hij het zich heeft voorgesteld en reserves van 3 bataljons te Zwolle en Leeuwarden liggen.

Verder wordt aangenomen, dat op een gegeven morgen alles gereed en in orde is om in Noord-Holland van wal te steken. Dat zal men in Nederland toch wel kunnen. Zoo vroeg mogelijk vertrekken nu gelijktijdig 3 afzonderlijke detachementen, 2 uit Medemblik en 1 uit Enkhuizen, ieder bestaande uit 3 bataljons infanterie, 1 batterij veldartillerie, 1 peloton (in Enkhuizen 1 eskadron) cavalerie en 1 sectie genietroepen met overgangs-

middelen enz. Geschiedt dit op booten voor $\pm$ 300 man, dan zullen die afdeelingen kunnen worden ingescheept, ieder op 13 à 14 booten. Begeleid door stanniches en stoombarkassen of stoomsloepen met licht geschut en voorzien van de noodige débarquementsmiddelen enz., stoomt het detachement uit Eekhuizen naar De Lemmer, die uit Medemblik naar Stavoren en naar Workum of Hindelopen. Beide laatstgenoemde havens zijn volgens Spr.'s onderstelling niet bezet. Blijkt dit waar te zijn — twee met grooter snelheid vooruitgelopen stoomsloepen, die op de beide havens aanstoomen, zoo noodig eene vlet aan wal zetten, kunnen zich hiervan overtuigen — dan wordt de noordelijkste haven gekozen, anders die welke het sterkst bezet is. De flotille, die het detachement voor Stavoren vervoert, stoomt zooveel langzamer of gaat zooveel later uit, dat beide detachementen ongeveer tegelijkertijd van uit de kust zichtbaar worden. Bij de onscheping wordt op 3 K.M. ten noorden en ten zuiden, respectievelijk ten oosten en ten westen van elk der havens één bataljon aan wal gezet; is dat gehukt dan volgt de cavalerie en artillerie op de meest geschikte plaatsen. Het peloton cavalerie van Workum verplaatst zich zoo snel mogelijk — kan 't zijn langs den berm van den spoorweg — naar 't station Ondega om 't signaal onveilig te doen stellen. Is Workum niet bezet, dan kan dat van daar bovendien getelegrafeerd worden. Den eerst aankomenden trein zonder noodzaak te doen derailleren, terwijl men niet stellig weet of er troepen mee vervoerd worden, en of er gijzelaars op zijn, schijnt niet geraten. Het eskadron cavalerie aan De Lemmer, trekt na aftrek van $\frac{1}{2}$ peloton met de helft der geniesoldaten op wagens (te Tacozijl of elders te requireeren) over Sondel, Sloten en Woudsend, zoover mogelijk door op den weg naar Sneek, om eventueel overgangen te herstellen en te verkennen. Stuit het op sterkere detachementen, die het afgestegen niet kan terugdrijven, dan tracht het 't meest noordelijk gelegen défilé vast te houden. Tegenover groote overmacht trekt het terug, doch vertraagt den vijandelijken opmarsch bij elk défilé. Het halve achtergebleven peloton cavalerie, dat met het bataljon oostelijk van De Lemmer is aan wal gezet, tracht de Echterbrug, de brug bij Echten en de

brug bij Schoterzijl door middel van dynamiet te doen springen. Zijn die — wat mogelijk is — bezet, dan blijft dat peloton naar die zijden verkennen. Misschien kan spoedig eene compagnie infanterie of meer worden gemist, om die dekkingstroepen te verjagen en de vernieling te bewerkstelligen.

Wanneer de beide bataljons bij de havenplaatsen aan wal geformeerd en zoo dicht mogelijk gedekt de stad genaderd zijn, waartoe de buitenglooiing van den dijk gelegenheid schijnt te geven, wordt een te voren bepaald signaal gegeven, waarop de aanval begint. Het 3^e bataljon is inmiddels in de sloepen gebracht en nadert den dijk over de geheele lengte van de stad. Het verloop van dien aanval kan ik hier natuurlijk niet nagaan; maar het komt mij voor, dat de toestand van de verdedigers van den dijk, die van twee zijden worden in de flank genomen, terwijl troepen tegen die flankaanvallen opgesteld, van uit de schepen geënfilderd worden, niet zeer voordelig is, vooral wanneer men in aanmerking neemt, dat door het mede ontschepen van eenige bootjes, de aanval ook van de landzijde kan worden gedaan door compagnieën der beide aan wal gezette bataljons, die zich op den dijk toch niet kunnen ontwikkelen. Intusschen is het mogelijk, vooral wanneer de tegenpartij artillerie heeft, dat die coup de main niet zoo gemakkelijk zal gaan, als hier wordt voorgesteld. Bemerkt men bij de inleiding, dat de te overwinnen moeilijkheden, om zóó den aanval te doen, te groot zijn, dan moet — en dat vind ik haast het ergste van de geheele lauding — aan het kanon zoo- wel van de schepen als van de ontscheepte batterij het woord worden gegeven, en daarna tot den aanval worden overgegaan. De commandant, die daarover moet beslissen, is aan wal en geeft na eene inleiding van die zijde het teeken, tot het al of niet doorzetten van den aanval, door het afsteken b. v. van een of twee vuurpijlen. Vóór dat signaal mogen de sloepen met het 3^e bataljon zich niet in beweging stellen.

De mogelijkheid bestaat evenwel ook, dat er geen bezetting in die havens ligt, dat die bezetting minder is dan 1 bataljon infanterie, en dat die bezetting, ziende welke macht tegen haar wordt ontwikkeld — de toevoeging van wat veel kanonneer-

booten kan daartoe misschien bijdragen — terugtrekt vóórdát de aanval begint. In het laatste geval moeten de terugtrekkende troepen krachtig worden vervolgd.

Waar zijn of blijven nu 's vijands reserves uit Zwolle en Leeuwarden? De nadering van de schepen wordt ontdekt, als de vloot nog 15 K.M. uit de kust is. De weersgesteldheid kan daarop natuurlijk invloed uitoefenen; maar het moet mooi, vast weer zijn, anders beproeft men de landing niet. Verplaatsing van de reserves heeft echter vermoedelijk niet plaats, vóórdát de schepen vóór het landingspunt gaan ankeren. Hunne verschijning toch kan eene demonstratie ten doel hebben en de betrekkelijk weinige schepen, die zich op de verschillende punten vertoonen, maken die onderstelling te gemakkelijker. Achtereenvolgens komen nu de berichten in van de aankomst van een 20tal schepen vóór elk der drie havens. De 13 K.M. afstand van het oogenblik af dat de vloot zichtbaar wordt tot de ankerplaats ($\pm$ 2 K.M. uit de kust) te doorloopen, wordt met Gmijlsvaart afgelegd in $1\frac{1}{4}$ uur. Voor het ankeren en tot het débarquement gereed maken, rekent men bij eene groote vloot 1 uur; zou men het voor die 13 à 14 transportschepen niet op $\frac{1}{2}$ uur kunnen stellen? Inladen in de booten $\frac{1}{2}$ uur (dat is zeer ruim), op sleeptouw nemen 5', het naderen tot het strand 20 minuten (roeiende 40' — een gedeelte van den weg kan echter gesleept worden), het doorwaden van het laatste gedeelte 10 minuten, dat is totaal van af het oogenblik, dat de schepen voor anker komen, 1 uur 35' of, wil men het volle uur voor het gereed maken, 2 uur 5'. Is er geen vijand, zooals bij Workum door Spr. is ondersteld, dan zal men zeker wel 1 uur 35' mogen stellen.

Twee uur zijn door Spr. gerekend voor waarschuwen enz. bij de vijandelijke macht, vóórdát deze zich in beweging kan stellen. Gaat de eerste trein uit Leeuwarden af, twee uur nadat de rook uit zee is waargenomen, dan komt het daarin vervoerd wordende bataljon te Workum aan 2 uur en 10 minuten (of 1 uur 40 min.) nadat het eerste echelon ontscheept is, m. a. w. het komt er niet.

Van de gelande troepen moet onmiddellijk een detachement

genietroepen naar het Klifrak worden gezonden, om zoo noodig, ten einde hij de verdere ontscheeping niet gestoord te zullen worden, de brug aldaar te doen springen. Dan is nadering van de vijandelijke macht tot Workum in den eersten tijd niet mogelijk. Is alles ontscheept, dan handelt de commandant naar omstandigheden. Krijgt hij -- wat men nooit weten kan -- een sterker macht tegenover zich, dan is het polderterrein voor het defensief uitstekend geschikt.

Was de reserve uit Leeuwarden op De Lemmer gedirigeerd, zoodat zij in Sneek den trein had verlaten, om verder te marcheeren, dan stuit zij op het eskadron cavalerie, dat aan De Lemmer ontscheept is. Ik meen, zooals reeds straks is gezegd, dat aan die cavalerie de opdracht moet zijn verstrekt, om terugwijkende bij alle d  t  ls den opmarsch te vertragen, niet om de overgangen te vernielen.

Van de reserve bij Zwolle is voorloopig niets te vreezen; die komt eerst 7 $\frac{1}{2}$ uur nadat de rook is ontdekt te Workum en 10 uur na dat oogenblik aan De Lemmer.

Twce uur nadat de detachementen uit Enkhuizen en Medemblik zijn vertrokken, wordt het teeken tot afvaart gegeven voor de rest der landingstroepen, die te Enkhuizen zijn ingescheept. Gaat alles naar wensch, waartoe eene goede voorbereiding en het we  r het meest kunnen bijdragen, dan kan het eerste   chelon 5 uur 20 min. nadat de rook der stoomschepen, die de detachementen vervoerd hebben, het eerst uit de kust zichtbaar werd, tusschen De Lemmer en Stavoren zijn ontscheept. Tegenstand van troepen is hier niet te wachten. Hier en daar zullen moeilijkheden zijn te overwinnen, doch dit acht ik bijzaak. Met het oog op verschillende omstandigheden, o. a. dat ik met een gedeelte zoo mogelijk dienzelfden dag zou willen oprukken tot Sneek, en ook dat op dat gedeelte drie wegen, bij Gaastburen, de Westerdijk en bij Tacozi  l, de kust naderen, kies ik het landingspunt van Tacozi  l tot Gaastburen. Bij Hondennest staat op de Hydographische kaart „Zachte grond” en Krayenhoff geeft op zijn grafische voorstelling „slib” aan. Is dat eene overwegende hindernis, wat ik intusschen niet geloof, dan moeten we westwaarts zijn van Gaastburen; daar is vaste grond.

Zoodra één regiment geland is, en daaraan eene batterij artillerie kan worden toegevoegd, rukt dit, met eene sectie genietroepen over Sondel, Sloten, Wollegaast en Woudsend in de richting naar Sneek. Is De Lemmer genomen of daar geen tegenstand gevonden, dan sluiten zich twee bataljons met de batterij en de genietroepen daarbij aan. Aan het detachement te Workum wordt per telegraaf last gezonden, ook naar Sneek op te rukken. Is de telegraaf vernield, dan kan het peloton cavalerie van Stavoren een relais-linie hebben gevormd van Sloten naar Workum (28 K.M.) Is Stavoren genomen, of aldaar op geen tegenstand gestuit, dan sluiten twee bataljons met de artillerie en de genietroepen van daar zich bij het detachement van Workum aan. De mogelijkheid is natuurlijk niet uitgesloten, dat beide afdelingen door vernielde bruggen en tegenstand van de reserves, die zich bij Sneek kunnen vereenigd hebben, die plaats niet kunnen bereiken. In elk geval rukken zij zoover mogelijk in die richting voort. Is een tweede regiment geland, dan rukt dit op naar Woudsend en Smallebrugge. De rest blijft dien dag bij Sloten en omstreken, en de ontschepping van cavalerie, artillerie en trein blijft voortgaan. Zoo mogelijk wordt dus het legerkorps dien dag gelegerd op den weg van Sneek naar de kust. Ik meen, dat dit noodig is, om spoedig meester te zijn van den noordelijken uitgang van het met meren en wateren doorsneden terrein.

Verder zie ik geen kans de operatie te vervolgen. Het doel moet allereerst zijn, alle vijandelijke troepen uit Friesland te verdrijven. Moet men daarvoor nog meer noordwaarts trekken, dan geschiedt dit. Bij Stavoren blijft aanvankelijk eene genoegzame macht achter om eene daar in te richten opnamestelling tegen een coup de main te kunnen verdedigen. Is de haven vernield, dan moet getracht worden die zoo spoedig mogelijk bruikbaar te maken. Proviand is natuurlijk voor geruimen tijd meegenomen en Friesland zal toch wel niet geheel leeggehaald wezen. Intusschen aanvulling van munitie enz. zal later altijd noodig zijn; het bezit van eene goede haven is dus zeer gewenscht.

Wanneer alle troepen, die men voor het offensief in Fries-

land heeft nodig geoordeeld, aldaar zijn aangekomen, beginnen de operatiën in de richting van het zuiden. Ik geloof niet — wat ik uit Krayenhoff's schets meen te moeten opmaken — dat hier *dadelijk* met groote snelheid zou moeten worden te werk gegaan. Om te verrassen is de afstand te groot en de troepenmacht te sterk. Zich aan de zeekust te binden, schijnt evenmin noodig. Als Harlingen eens in ons bezit is, is de toevoer over Leenwarden en Groningen misschien nog beter. Zuidwaarts trekkende moet men achtereenvolgens verschillende evenwijdige terreinhindernissen passeeren. De operatiën zullen in dat terrein niet gemakkelijk zijn, dat is zeker; maar in elk geval is de kortste terreinhindernis, de Dedemsvaart, van Hasselt tot Coevorden 2 dagmarschen lang en vereischt dus ook voor de verdediging eene aanzienlijke macht. En een voornaam doel van den tocht zal al bereikt zijn, indien de gelande afdeeling een groot aantal vijandelijke troepen tot zich trekt. Wordt zij daardoor in hare offensieve operatiën gestuit, dan komen diezelfde terreinhindernissen haar als verdedigingslijnen ten goede.

Is het doel om eene aanzienlijke macht tot zich te trekken bereikt, dan kan — wat ook Spr. in zijne eerste studiën wilde — met meer kans op succës uit de Hollandsche Waterlinie worden uitgebroken. Gelukt dit, dan wordt het wel een terugwerpen in front, waaraan strategisch minder voordeelen worden toegeschreven; maar daarbij breng ik b. v. in herinnering, hoe in 1796 Jourdan Wartensleben in frontale richting van den Rijn bij Neuwied terugdrong tot Amberg in Beieren over een afstand van ± 42 G.M., d. i. $\pm 2\frac{2}{3}$ maal den afstand van Nijmegen tot Brielle. Ik geloof, dat we daarmee tevreden kunnen zijn.

Ik wijs er intusschen op, dat ik hiermede volstrekt geen schema heb willen geven, maar alleen heb willen aantonen, dat onder de door Spr. gegeven omstandigheden eene landing in Friesland *niet* tot de onmogelijkheden behoeft te worden gerekend en — bij voldoende krijgsmacht — gunstige gevolgen kan hebben. Zoo'n optreden op de flank der operatielijn moet invloed uitoefenen. Elk offensief optreden doet dit. „Hoewel de aanval op Woerden mislukt was” — zoo hoorden we verle-

den jaar — „was Luxemburg er door outdaan”, en met betrekking tot den tocht van Prins Willem III door Brabant schrijft Rousset: L'émotion de Louis XIV à cette nouvelle montre assez combien le coup était sensible et bien porté. „Je considère cette conjoncture comme une des plus importantes que je verrai jamais,” écrivait-il à Louvois.

Car Louvois n'était déjà plus auprès de lui. L'ardent ministre était aller communiquer aux officiers et aux soldats, accourus de toutes parts, le feu de son activité. L'attaque de Charleroi avait été connue à la cour, le 17 décembre. Après avoir passé toute la nuit à expédier des ordres, Louvois écrivait de Paris, le 18 à cinq heures du matin: „J'arrive de Versailles; je pars dans une heure pour m'en aller en Flandre. M. le maréchal d'Humières arrivera demain à Ath avec 10,000 hommes, et dans cinq jours M. le Prince se rendra, à la tête de six mille hommes, à Charleroi. J'espère que peu de jours feront repentir les ennemis de leur folle entreprise.” En outre le duc de Duras avait ordre d'accourir de Maaseick avec toutes ses forces. Quelque diligence que Louvois eût pu faire, les chemins étaient si mauvais qu'il lui fallut trois jours pour gagner Ath. Heureusement il y trouva les meilleures nouvelles de Charleroi.”

En iets later spreekt Rousset over „cette entreprise qui avait donné une inquiétude furieuse à Louis XIV.”

Zoo ben ik van zelf op het voorbeeld uit de krijgsgeschiedenis gekomen, dat Spr. ten bewijze van zijne stellingen heeft willen doen gelden. Ook op dit gedeelte valt m. i. veel te weerleggen, maar ik mag niet veel meer van uw geduld vergen. Sprekers beschouwingen daaromtrent hebben mij, na lezing en herlezing daarvan, den indruk gegeven alsof hij, dien veldtocht bestudeerende, naar bewijzen zoekt voor hetgeen, waarvan hij reeds te voren vast overtuigd was; en gaat men met zoo'n vaste overtuiging licht zoeken in de geschiedenis, dan vooral moet men dubbel oppassen, zich niet door haar te laten misleiden.

In de eerste plaats moet ik opmerken, dat uit één voorbeeld weinig lessen zijn te trekken voor hetgeen men in het vervolg zal moeten doen. De omstandigheden, waaronder men oorlog

voert, doen zich nooit onder dezelfde vormen voor. Wat heden goed is geweest, moet morgen geheel anders worden uitgevoerd; wat tegen het eene legerhoofd kan worden gewaagd, zou tegenover een ander veldheer de grootste roekeloosheid kunnen zijn.

Ik zal mij met betrekking tot dit gedeelte bepalen tot het releveeren van enkele punten. Reeds in den aanvang wijst Spr. er op, dat de macht, waarmede de aanval op de Republiek in 1672 is gedaan, tot nog toe in den regel te groot wordt voorgesteld. Nu is het wel waar, dat in het verdrag, hetwelk Lodewijk XIV den 2ⁿ Januari 1672 met den Keurvorst van Keulen sloot de woorden voorkomen: „Le Roi promet d'avoir tant que cette guerre et alliance dureront, contre les Hollandais deux armées, qui seront au moins de 50 ou 60,000 hommes les deux et dont la seconde sera au moins de 20 à 25,000 hommes et que le dit Seigneur Electeur de son côté s'oblige à en avoir une au moins de 17 à 18 mille hommes”; maar het is niet minder waar, dat Rousset in zijn *Histoire de Louvois*, waarvoor hij alle officiele verslagen heeft kunnen raadplegen, op bl. 346 1° deel schrijft: „Le 4 février 1672 Louvois mettait sous les yeux de Louis XIV un magnifique travail fruit de quatre années de labeurs et d'efforts; c'était le contrôle exact de l'armée toute prête à entrer en campagne”, en na de verschillende deelen daarvan te hebben opgenoemd, totaliseert hij: „en somme, une armée d'environ 120,000 hommes; armés, équipés, instruits, d'une tenue sévère et soumis, les généraux comme les soldats aux exigences de la discipline”. Dat dus de aanval *zou* geschieden met 60 à 70,000 Franschen en 18,000 Keulschen en Munsterschen is nog geen bewijs, dat dit ook werkelijk geschied is.

Verder lezen we op bladz. 11 omtrent de sterkte, die Lodewijk XIV in 1673 voor ons land noodig achtte, dat hij meende met 50,000 man meester van den toestand in ons land te kunnen blijven, d. w. z. „hij stelde zich toen niet eens meer als eisch de meerderheid aan troepen”. Wanneer men nu de reden hiervoor bij Rousset leest, dan krijgt men daaromtrent wel eene enigszins andere voorstelling. Louvois meende tegen de lente 108,000 man beschikbaar te hebben, en die moesten verdeeld worden

over Holland, Duitschland en de Spaansche Nederlanden. Dat men daarvan nu 50.000 man, dat is bijna de helft voor Holland alleen noodig oordeelt, pleit veel eer voor eene zekere vrees, dan voor geringschatting. Waar niet is, zegt het Hollandsche spreekwoord, verliest de Keizer zijn recht; en men zou uit dat feit, dat slechts 50.000 man voor Holland konden beschikbaar gesteld worden, misschien met meer recht de gevolgtrekking kunnen maken, dat men toch niet steeds zich die 20 Duitse legerkorpsen als schrikbeeld voor oogen moet stellen, want dat het grootste gedeelte vermoedelijk wel elders zal moeten zijn.

Na gewezen te hebben op den slechten toestand van ons leger meent Spr. daarin toch niet voldoende verklaring te zien voor het niet offensief. optreden onzerzijds; want ook bij de tegenpartij was niet alles couleur de rose. Wist men dat bij ons? Weet men, hoe de gesteldheid der troepen bij de tegenpartij is? Ziet, terwijl men hier te lande dubbel overtuigd was van het slechte gehalte van het eigen leger, terwijl van dat leger den 5ⁿ Juni gemeld wordt: „dat de gemeyne officieren, over die voorschreven militie gestelt, ten meesten deele syn seer onbedreven ende de militie selfs t' eenemaal ongedisciplineert ende dat daarenboven soowel de voorschr. officieren als de voorschr. militie selfs niet met de grootste courage syn aangedaan, onme den vyant het hooft te bieden ende te wederstaan; maar dat deselve syn seer schroom- ende schriekachtig; dat de gewapende huysluyden derwaarts gesonden, syn t' eenemaal onbedreven ende niet van die consideratie, dat van deselve veel te verwachten is” — terwijl, zooals ik zeide, dat van ons leger gemeld wordt, lezen we bij Rousset met betrekking tot den overtocht over den Rijn, die 7 dagen later plaats had: „Louis XIV craignait que le prince d'Orange, prenant lui-même une résolution vigoureuse, ne traversât l'Yssel et ne vint assaillir, pendant son passage, l'armée française coupée en deux par le fleuve” en voegt hij er bij: „Heureusement il n'en fut rien”. Van die schroom- en schrikachtigheid bij ons schijnt dus ook Lodewijk XIV niet veel geweten te hebben; moest men hier te lande dan juist slechte gedachten koesteren van dat Fransche

leger, dat aangevoerd werd door mannen als Turenne, Condé, Luxemburg?

In tegenoverstelling van de beschouwing van den heer Krayenhoff op dat punt, meen ik dat wij eerbied moeten hebben voor den Bevelhebber, die in 6 maanden tijds van dat leger zooveel had weten terecht te brengen, dat hij met een gedeelte daarvan uit de Hollandsche Waterlinie durfde uitbreken, en toen zijne verwachting om zich met zijne bondgenooten te vereenigen, werd teleurgesteld, alleen met die troepen het beleg durfde slaan voor Charleroi. Ik laat daar of de tocht zelf op dat oogenblik geraden was, maar beschouw alleen *de* offensieve handeling met eene troepenmacht, die 6 maanden geleden voor alles ongeschikt scheen.

Die tocht, zooals trouwens zoo menig feit uit onze eigene krijgsgeschiedenis, roept ons opnieuw toe: Voert den oorlog offensief! Al heeft hij geen dadelijk aanwijsbare gevolgen geleverd, hij joeg den Roi Soleil de schrik om 't hart; hij toonde dat men met een vijand te doen had, met wien men rekenen moest.

Tweemaal moesten we verleden jaar de vraag hooren: waarom nu geen offensief? En 't vragende antwoord was: Ligt het vermoeden niet voor de hand, dat hierook de bezettingen Zwolle—Kampen en bijgelegen plaatsen eene remmende rol speelden? Het bewijs schijnt hier geleverd te moeten worden, dat het niet in ons bezit hebben van die uitvalpoort, die offensieve stelling Zwolle—Kampen, verderfelijk gewerkt heeft. Nu zijn vermoedens—zooals ik wel geleerd heb—nog ver van aanwijzingen, en aanwijzingen worden eerst dan als bewijs aangenomen, als hun bestaan en overeenstemming, zoo onderling als met het te bewijzen feit, klaarblijkelijk aantoonen, dat het feit aanwezig is. We zijn dus zeer ver van het bewijs afgebleven. De eerste maal betreft het 't tijdvak Januari—Juli 1673. Waarlijk ik meen, als men goed alles gelezen heeft, dat men de reden niet in 't gemis van eene stelling bij Zwolle—Kampen behoeft te gaan zoeken; zelfs zou men het omgekeerde kunnen beweren; want 10 werken, 1 post en eenige kleine posten meer, zouden nog meer troepen geïmmobiliseerd hebben. Die versterkingen namelijk spelen eene eerste rol. Den 25ⁿ Januari schrijft Johan

Maurits aan den Prins: „mais il plaira à votre Altesse néanmoins, de ne point tirer plus de compagnies d'ici; au contraire en temps de la glace, de me pourvoir derechef avec un bon régiment, d'autant qu'à Muyden il n'y en a que quinze compagnies et une heure du tour à garder, à Weesp seize, même une heure d'espace, à Hinderdam cinq, à l'Uytermeerse—Sluys trois, à le Geynbrug une, et à Abeond deux compagnies: tant qu'il ne gèle pas les eaux nous fortifient assez.” Dit betreft alleen het noordelijk gedeelte van de linie; in de andere deelen zal het wel niet beter gesteld zijn geweest. Iets later, als de vorst gedaan is, moeten de troepen overal aan de vestingwerken arbeiden, om ze te herstellen. Dan liet het gehalte der officieren en troepen nog veel te wenschen over, waarover Johan Maurits aanhoudend klaagt. „Après la dernière alarme” — schrijft hij den 16ⁿ Februari — „que nous eûmes ici environ quinze jours après minuit, il fut une heure entière, devant que les officiers parurent.” De officieren verlaten 's nachts hun posten, „et vont au logis coucher entre deux draps, ce que j'ai appris ayant fait moi-même la ronde; ceux que j'ai trouvé à cette faute, je les ai fait mettre chez le prévost bien ferrés.” Ook waren er door de inundatiën vele zieken. „Je ne sais, comment je pourrai vous envoyer sept ou huit vieilles et bonnes compagnies” — schrijft Prins Willem aan Johan Maurits den 24ⁿ Februari — „puisque tous ceux qui vont à Weesp et Muyden se ruinent à cause du mauvais air et la maladie qu'il y a, mais l'on pourrait changer les deux régiments qu'il y a de Aquila et Stochiem, et vous envoyer deux autres, puisque ceux-là auront bien besoin de se rafraichir.”

In Friesland en Groningen, waarheen Johan Maurits in 't laatst van April werd gezonden, was het niet beter gesteld. Daar hadden de particuliere belangen zwaarder gewogen dan het algemeen belang; daar was verschil van gevoelen tusschen de Staten van beide provinciën; daar was gebrek aan kruit enz., enz. Waarlijk, als men dat alles nagaat, dan mag het nog verwonderen, dat er van offensief sprake is geweest. Toch bleef het aanhoudend 't streven van Willem III, om daartoe over te gaan. In Januari reeds begint hij troepen te Alfen te ver-

zamelen en den 26ⁿ van die maand schrijft hij aan Johan Maurits: „J'ai songé que les eaux étant si hautes comme elles sont à présent partout, si l'on ne pourrait pas s'approcher de la ville de Naarden en petites chaloupes, et ainsi l'attaquer; je vous prie de le faire reconnaître et me faire savoir au plus tôt vos sentiments ici dessus et si vous croyez la chose faisable.” Johan Maurits antwoordt, dat hij Naarden geen dag uit het oog verliest, doch het oogenblik nu niet gunstig is voor eene overvaling, ook omdat de vijand er zeer op zijne hoede is. Drie dagen later, op den 1ⁿ Februari, zendt hij den Prins een geheel plan van aanval, dat later zou kunnen worden gevolgd.

Den 3ⁿ Februari meldt deze weër aan zijn Veldmaarschalk: „La gelée continuant, je partirai demain d'ici pour Alfen, y faisant assembler un corps d'armée.” Uit de verschillende bezettingen werden troepen bijeenverzameld, die toen waarschijnlijk door huisluiden vervangen zijn. Het plan was, om over het ijs een aanval op Utrecht te beproeven. We kennen dat plan weër uit de brieven van Louvois, die het den 11ⁿ Februari aan Luxemburg aldus mededeelde: „Quoique le dessein de prendre Utrecht soit une pure folie pour Mr. le prince d'Orange en l'état qu'il est (1), je viens d'être si bien informé qu'en partant de la Haye les premiers jours de la gelée le prince d'Orange a eu ce dessein, que j'ai cru devoir vous en informer. Il croit que vous en tirerez la plus grande partie des troupes pour marcher en avant, et que pendant que vous serez du côté de Leyden ou d'Amsterdam, il pourra avec 3 ou 4000 hommes, à la faveur d'Oudewater, paraître aux portes, qu'il prétend que lui seront ouvertes par un parti qu'il a, assez puissant pour couper la gorge à une médiocre garnison, et lui livrer une porte.”

De spoedig daarop invallende dooi deed 's Prinsen voornemen te niet gaan. In Maart daarop heeft de door den heer Krayenhoff vermelde poging tot verrassing van Harderwijk plaats. Hij zegt daaromtrent: „maar de zwakte, waarmede die tocht ondernomen werd, het niet gereed houden van reserves en zelfs

(1) Dat is eene andere beoordeeling dan die van stilzitten.

het uitgekozen punt, zouden doen vermoeden dat men hier slechts met eene demonstratie te doen had."

Met zulke vermoedens valt het gemakkelijk de waarde eener onderneming te verkleinen; maar het is volstrekt niet moeilijk de beteekenis er van hooger te stellen. Wanneer Spr. ons later schetst, hoe een aanval op Friesland moet worden gedaan, dan meent hij, dat die moet beginnen met een coup de main. Wat was deze onderneming dan anders. Met twee duizend man (dus volstrekt niet zoo'n kleine macht in die tijden), „meest uitgelezen volk, van geweer en andere noodzakelijkheden zeer wel voorzien" is de tocht ondernomen. Was Harderwijk, dat ook volgens Spr. „onderscheidene malen de aandacht van vriend en vijand tot zich getrokken had" veroverd, dan had men toch eene flankstelling ten opzichte van 's vijands operatielijn. Twee duizend man in die stad hadden het bijeenbrengen van eene groote macht noodig gemaakt, om haar te herwinnen. Over zee kon haar altijd versterking worden aangebracht — namelijk indien men die kon missen. En dit laatste is juist weer het voornaamste punt. Spr. maakt eenigszins een verwijt van het niet gereed houden van reserves. Maar dan moet hij eerst kunnen bewijzen, dat die konden bijeengebracht worden. Wanneer het mogelijk was een staat op te maken van de bezettingen van alle vestingen, forten en fortjes, dan zou het wel duidelijk worden, waarom die reserves er niet waren. Die 2000 man waren al uit verschillende garnizoenen bijeengehaald. (1)

Den 13^{en} Mei heeft de bezetting van Nieuwershuis plaats, daar men het noodig geoordeeld had, de richting van de Hollandsche Waterlinie te veranderen. Zestien honderd man infanterie en meer dan 1000 huishouden, voorzien van schoppen spade, werden van uit Weesp te scheep daarheen vervoerd: de Franschen, die er lagen, waren geweken en men begon er aanstonds een fort op te werpen. Om die 1600 man beschikbaar te krijgen, was door de regeering van Amsterdam voorzien in de bezettingen van de steden Muiden en Weesp.

Over hoe weinig troepen beschikt kon worden, mag ten

(1) Archives de la maison d'Orange, 2e série V, bladz. 313.

slotte nog blijken uit 's Prinsen schrijven van den 14^{en} Juni aan Johan Maurits, die toen in Friesland was: „Au moins il est assuré qu'il (d. i. Turenne) n'ira pas du côté de la Frise, comme l'on avait cru, et ainsi vous n'avez rien à craindre dans vos quartiers, l'Evêque de Munster n'ayant pas une armée assez puissante pour vous pouvoir faire du mal, et nous avons ici l'armée de Mr. le Prince de Condé sur les bras, qui est assurément très-forte; c'est pourquoi je suis obligé d'envoyer *les patentes* (marschorders) *ici-joint pour les deux régiments de Aquila et Grun, pour venir en ces quartiers ici*, vous assurant que, d'abord que je verrai qu'il y aura quelque danger évident pour la Frise, que je les renverrai aussitôt. Quand on fait une guerre défensive comme nous faisons et ayant si peu de troupes, il faut faire des éternelles contremarches; *je vous prie d'avoir soin que les susdits deux régiments partent avec la plus grande diligence qu'il sera possible sans aucun perte de temps.*

Maar dat de Prins desnietteenstaande steeds het offensief optreden voor oogen had, blijkt uit de nu volgende woorden: Sur la nouvelle certaine que j'ai eue que Maestricht était assiégée, j'ai fait parler à Mr. le Comte de Monterey, s'il ne me pouvait donner assez de troupes pour tâcher à la secourir, sur quoi j'attends la réponse, et si elle est comme je l'espère, *j'aurai grand besoin des trois régiments de cavalerie que je vous ai envoyés* et, comme je ne peux pas voir que vous en avez grand besoin, ne vous en pouvant pas beaucoup servir, je vous prie de *les faire tenir prêts pour marcher et venir aussitôt sur le premier ordre.*

Hiermede meen ik genoegzaam *bewijzen* geleverd te hebben, voor het beweren, dat aan een offensief op groote schaal tusschen Januari en Juli 1673 niet wel kon worden gedacht; en tevens dat aan de offensieve handelingen op kleine schaal eene plaats is ingeruimd, grooter dan men die onder de gegeven omstandigheden kon verwachten. De reden daarvan behoeft niet gezocht te worden in het vermoeden, dat de bezettingen van Kampen—Zwolle zoo remmend werkten.

Maar ik ga verder. Ik begrijp niet, hoe de heer Krayenhoff juist tot *dat* vermoeden gekomen is; ik kan daar geen andere

reden voor vinden dan dat de offensieve stelling uit het *Schema van de landsverdediging* hem daarbij steeds voor oogen heeft gestaan, en dat het gewicht, hetwelk in deze studie aan die stelling gehecht is, hem heeft doen voorbijzien, dat de veldtocht van 1672 en 1673 hem daarbij niet tot steun kon strekken. In het Schema staat de operatielijn loodrecht op den IJssel, omdat Duitschland als vijand beschouwd wordt; maar in 1672 wordt de richting der operatielijn aangegeven door de lijn Utrecht—Arnhem—Wesel en ten opzichte van die operatielijn heeft Kampen—Zwolle lang niet diezelfde beteekenis. Van daaruit worden de verbindingen over Wezel en Charleroi met Frankrijk veel minder bedreigd dan b. v. uit Harderwijk. De 2^e maal worden dan ook in de bij wijze van vermoeden beantwoorde vraag: „waarom nu geen offensief?” Deventer en Zutphen begrepen. Ligt nu de beteekenis van Zwolle en Kampen daarin, dat men *die* plaatsen toch eerst in zijne macht moet hebben, vóórdát men aan Deventer en Zutphen komt, dan kan dit toegegeven worden; maar bij die opvatting hebben, naar het noorden gaande, Hasselt, Zwartsluis, Vollenhove, Blokzijl weder dezelfde beteekenis ten opzichte van Kampen—Zwolle, en zoo zou men kunnen voortgaan en dan wordt elke stad — toenmaals synoniem met elke vesting — van strategische beteekenis.

Nog één punt. Eenige malen werd in de lezing van verleden jaar de aandacht er op gevestigd, dat voor offensieve operatiën veel cavalerie noodig is, en die hebben wij niet. Weér eene moeilijkheid! Maar de Spr. heeft voorbijgezien, dat hij in diezelfde lezing *het bewijs* leverde, dat er nog andere middelen — misschien zelfs betere — waren, om berichten te verkrijgen. Hij deelde ons namelijk mede, dat Luxemburg en Louvois van alles, wat achter de innndatie geschiedde, ja zelfs gesproken werd, zeer goed op de hoogte waren; en die wetenschap werd hun — in vijandelijk land — toch niet door hunne cavalerie aangebracht. Zouden wij in ons eigen land dan geen inlichtingen kunnen verkrijgen omtrent 's vijands toestand? M. i. stellig wel, mits men de noodige voorzorgsmaatregelen neme, en dat behoort tot de taak van onzen Generalen Staf. Of die maatregelen genomen zijn, weet ik natuurlijk niet; maar we mogen

vermoeden, dat dit wel het geval is. Ik stel me dat zoo voor, dat in elke gemeente wel vier, vijf personen te vinden zijn, die weten, wat eene compagnie, een bataljon, een eskadron of eene batterij is. Stelt men zich met die personen in verbinding — de correspondentie zal misschien wat uitgebreid zijn, maar op een beetje meer of minder papier en inkt komt het toch niet aan — en willen die zich in oorlogstijd door tusschenkomst van de politie, bij wie al die heeren bekend zijn, in verbinding stellen met smokkelaars, stroopers enz., wier nachtelijke werkzaamheid dan met evenveel gouden tientjes wordt betaald als in vreedestijd met dagen gevangenisstraf of hechtenis, dan geloof ik, dat we ook nog wel wat kunnen te weten komen. Trouwens, wanneer men wat doorgedrongen is in de détails der krijgsgeschiedenis, dan weet men, dat te allen tijde elk commandant zijn „mannen” had, die hem langs verschillende richtingen inlichtten. We moeten zorgen zulke „mannen” van het begin van den oorlog af in *alle* gemeenten te hebben.

Hiermede is mijn repliek ten einde. De optimist heeft gesproken tegenover den pessimist. Toch hoop ik duidelijk genoeg geweest te zijn, om mij door U niet te doen rangschikken onder de optimisten *quand même*. Met den heer Krayenhoff — zij 't in andere richting — meende ik er op te moeten wijzen, dat wij met de inrichting van ons krijgswezen sinds jaren op den verkeerden weg zijn — en ik deed dit in goed gezelschap, met de autoriteit naast mij van den man, die in ons land den grootsten stoot gegeven heeft tot het wetenschappelijk behandelen der militaire aangelegenheden, en die gedurende zijn geheele leven met warme vaderlandsliefde geweest heeft op de bestudeering der krijgsgeschiedenis, en als noodzakelijk gevolg daarvan op de hoogere waarde der levende strijdkrachten boven de doode weermiddelen.

We hebben vroeger nogmaals zoo'n tijdperk beleefd, waarin alle heil verwacht werd van de versterkingen. Uitdrukking van die meening vindt men in een „Vaderlandsch Pro-Memoria over de vereischen om de Republiek der Vereenigde Nederlanden met alle hare toebehooren in den staat eener onafhankelijke en

bloeiende mogendheid te handhaven", voorkomende in den „Almanach en Politiek zakboekje voor de Vereenigde Nederlanders" van het jaar 1782.

Met betrekking tot de verdediging der Republiek te lande vinden we daarin het volgende:

„Ten aanzien van onze verdediging te lande komt *in de eerste plaats* in aanmerking ons *Fortificatiewezen*.

Onze heldhafte officieren hoort men somtijds zeggen: „*eene goede armee is de beste Fortificatie van een Staat.*” Doch zulke heldenspreuken zijn geen onfeilbare grondregels voor de krijgspolitiek van alle Staten zonder onderscheid. Wij kunnen geene groote armee onderhouden, en tot ons bijzonder geluk is ons klein landje zoo voordeelig gelegen, dat het rondom *bijna* onwinbaar gefortificeerd kan worden. Derhalve is het Fortificatiewezen bij ons de *eerste* zaak.

GRONDREGELS.

1°. *Het Vereenigde Nederland moet als éene stad aangemerkt worden, die alleen met juist zooveel bijzondere Fortificatiën voorzien is, als zij eigenlijk noodig heeft.*

2°. *Elke bijzondere vesting of fort moet op de voordeeligste plaats aangelegd en zoo beknopt zijn, als behoudens deszelfs groot oogmerk mogelijk is; en daartoe moeten alle mogelijke voordeelen der natuur te baat genomen worden.*

Misschien is het groot aantal der *vestingen* en *forten* niet evenredig met de kleinheid van ons Gemeenebest. Misschien zijn sommige niet voordeelig genoeg geplaatst. Misschien zijn verscheidene Fortificatiën te wijldlustig, en dus te kostbaar van onderhoud en verdediging. Misschien kan men aan verscheidene oorden meer gebruik maken van de voordeelen der natuur.

Alle zulke zaken moeten allernauwkeurigst onderzocht worden door bekwame Ingenieurs, die te boek staan voor mannen van *eene onkreukbare trouw*. Er moet zorg gedragen worden, dat wij altijd zulke doorkundige en, zooveel als mogelijk, vaderlandsche Ingenieurs hebben. En *elk lid van den Raad van State*

moet ten minste zooveel kennis van de Krijgsbouwkunde hebben, dat hij zelf uit eigen oogen kan zien, of ten minste, dat hij met kundige Ingenieurs spreken en hunne redeneeringen en plans verstaan kan, en hunne kundigheden naar waarde schatten, en aanmoedigen, en gebruiken, enz. enz. Daarom is het zoo noodzakelijk dat alle jonge regenten jaarlijks door het eene of andere gedeelte der Republiek reizen, en nit liefhebberij alles op het nauwkeurigst bezieltigen en kennen leeren, enz. enz. Het is hier de plaats niet om over dit groote stuk uit te weiden.

In de *tweede plaats* komt in aanmerking het goed doch zuinig onderhoud onzer *land-armee* zelve. Wij zullen hier slechts eenige hoofdzaken aanroeren.

ALGEMEENE GROND-REGEL.

De grootheid onzer Land-armee moet in het bijzonder in evenredigheid staan met ons Fortificatie-wezen. (En hieruit blijkt verder het groot aanbelang van hetgeen zoo even aangemerkt is over deszelfs beknoptheid).

BLIJZONDERE REGEL.

Het getal der soldaten moet zoo groot zijn, als het bij alle mogelijkheid zijn kan, en het getal der Officieren integendeel zoo klein, als het bij alle mogelijkheid zijn kan. De groote zaak is hier, dat men met een klein korps officieren eene zoo groote landmacht hebbe, als eenigszins volgens eene goede krijgskunde mogelijk is: want de tractementen der officieren bezwaren het onderhoud der krijgsmacht het meeste."

Tot zoover de Pro-Memoria van 1782. Zij gaat in hare opvatting misschien iets verder dan de tegenwoordige denkbeelden; maar staan die er heel ver van af? Welnu Mijne Heeren! het waren de denkbeelden over het krijgswezen kort voor den ondergang van de eens zoo machtige Republiek der Zeven Geüniceerde Gewesten. Kort daarop volgen 1787, 1795, 1810. *Cavalant Consules!*

Ten slotte een kort woord om de reden mede te deelen, waarom vooral ik mij heb gedrongen gevoeld, om deze repliek te leveren. Die reden is, dat ik gemeend heb, eene poging te moeten doen, om den indruk weg te nemen, die de lezing van den heer Krayenhoff verleden jaar moet hebben gemaakt, — stellig tegen zijne bedoeling — alsof wij buiten onze liniën, zooals die thans zijn, niet zouden kunnen optreden. Geheel in overeenstemming toch met hetgeen mijn medebestuurslid, de heer Klerck, in den aanvang van dit jaar ons zoo meesterlijk heeft uiteengezet, is het mijne vaste overtuiging, dat het eerstvolgende optreden van het Nederlandsche leger zal moeten zijn *buiten en los van onze liniën*. In Limburg dreigt het gevaar, wie weet hoe spoedig! Slechts een vonk is noodig om het tot aan de tanden gewapende Europa in vuur en vlam te zetten. Dan zal naar alle waarschijnlijkheid Nederland worden geroepen om zijne neutraliteit te handhaven; en de eenige wijze, waarop een volk, dat prijs stelt op zijne onafankelijkheid, dit kan doen, is het opstellen van een zoo groot mogelijke macht nabij het punt, waar de schending dier neutraliteit te vreezen is, en het met kracht optreden, indien die schending plaats heeft.

Doet het dit niet, dan zal Nederland, dat zich in tegenstelling van hetgeen zijne vroegere geschiedenis leert, geen offers wil getroosten, het aan zich zelf te wijten hebben, indien het na den oorlog de speelbal wordt van den overwinnaar. Dan zullen wij, wat wij tot nu toe van onze eigen regeerders niet konden verkrijgen, als geschenk van den vreemdeling moeten aannemen: de persoonlijke algemeene dienstplicht met twee- of driejarigen dienstdtijd en wij krijgen daarbij het genot van meebetalings aan de hooge uitgaven voor het krijgswezen in het buitenland, eene herhaling wellicht van hetgeen vroeger omtrent ons land is gezegd: *Mais ce pays est-il donc inépuisable?*

De eenige kans om dat te ontloopen is m. i. het bewijs te leveren, dat de Nederlanders een vrij volk willen blijven, door de soevereine rechten met kracht en klem te handhaven, en daartoe heeft de Regeering de beschikking over het leger. Dat leger moet niet vastgesmeed worden aan liniën en forten, maar het moet gebruikt worden, waar het noodig is. Wordt

het door overmacht geslagen, dan heeft — indien gedaan is, wat kon gedaan worden — Regeering en Volk getoond dat het hun ernst was, aan hunne internationale verplichtingen te voldoen; maar elke afdeeling, elke man, die geïmmobiliseerd wordt in die liniën en forten, maakt eene nederlaag des te waarschijnlijker. Ik zal nu niet treden in beschouwingen over de wenschelijkheid of de noodzakelijkheid ter versterking van de levende strijdkrachten; dat is van deze plaats dikwijls en krachtig genoeg gedaan. De verantwoordelijkheid, dat dit nog niet is geschied, blijft voor hen, die het met allerlei exceptiën hebben tegengehouden. Het leger heeft in dezen geen schuld; de taak, die Trochu en Stoffel vóór 1870 tegenover hunne landgenooten hebben vervuld, is ook hier door menig kundig officier verricht. Maar het leger wil ook geen schuld hebben aan den oudergang van de natie. Het kan strijden, waar het geroepen wordt, zoowel in de liniën als daar buiten, en wanneer het daarbij het geluk mocht hebben, aangevoerd te worden door een opperbevelhebber, zooals onze krijgsgeschiedenis er zoo velen weet aan te wijzen, vooral uit het Vorstenhuis van Oranje, dan twijfel ik er ook geen oogenblik aan, of dat leger zal — minstens genomen — zijn tegenstander eerbied afdwingen.

In de pauze, welke na het eerste gedeelte der rede van den heer Beijnen werd gehouden, verlaat de voorzitter, uit hoofde van familie-omstandigheden, de vergaderzaal en draagt hij het presidium over aan den heer Eland.

Nadat de heer Koolemans Beijnen zijne voordracht heeft geëindigd, zegt de VOORZITTER: Ik wensch het brengen van een woord van dank aan den spreker uit te stellen tot het oogenblik van sluiting der vergadering en meen thans het woord te moeten aanbieden aan den heer Krayenhoff van de Leur.

De heer KRAYENHOFF VAN DE LEUR:

Mijnheer de Voorzitter. Mag ik beginnen den heer Koolemans Beynen mijn vriendelijken dank te betnigen voor de gelegen-

heid, die hij mij heeft geschonken zijne lezing vooruit in te zien.

Er bestaan evenwel voor mij overwegende redenen, waarom ik mij dezen avond in mijne dupliek zeer zal bekorten.

Vooraf echter een kort antwoord op de interruptie van generaal Booms. Zoo straks is door den generaal geroepen: „juist gij hebt dien oorlog vermoord” 1), toen de heer Beijnen het vermoeden nitsprak, dat ik den oorlog van 1672 had bestudeerd met het doel om daaruit het bewijs te putten, dat wij ons niet strategisch offensief tegen een overmachtigen vijand kunnen verdedigen, met ons zuiver passief vestingstelsel.

Het tegendeel is echter het geval. Eerst na een studie van den vermoedelijken loop van een oorlog met een overmachtigen aanvaller in den tegenwoordigen tijd, ben ik tot de conclusie gekomen van wat die oorlog van 1672 ons, onopgesmukt en ongetooid, aan *feiten*, voor het heden moet leeren. Ik heb mij dus eerst eene voorstelling er van gemaakt hoe de loop der omstandigheden vermoedelijk zou zijn en eerst daarna heb ik mij afgevraagd: wat leeren ons, in die richting, de oorlogsjaren van toen; eerst toen ben ik weder in de bronnen over dien oorlog gaan zoeken en vond er de niet te wederspreken feiten in, die ik mededeelde.

Na dit te hebben vooropgezet, wil ik nu de redenen opgeven, die mij nopen de voordracht van dezen avond thans niet in den breedte te beantwoorden.

De eerste is een gevoel van wellevendheid tegenover de leden, die het voorrecht gehad hebben reeds vrij gernemen tijd hun aandacht te mogen schenken aan de belangrijke voordracht van den spreker van dezen avond; de tweede is, dat de tijd mij geheel heeft ontbroken voor een volledig geconcentreerd antwoord, op een voordracht, die ik eerst sinds eenige dagen kon inzien; de derde wordt gevormd door de overweging, dat de leden, thans kennende mijn voordracht en de repliek, geleverd door een talentvol officier, die geacht kan worden te zijn op-

1) Deze woorden van den Generaal Booms zijn niet in het verslag opgenomen, omdat zij niet tot de Vergadering waren gericht.

getreden als woordvoerder voor een groot deel der voorstanders eener actieve verdediging met ons passief weersysteem ook tegen een overmachtigen aanvaller, over het geheel van hetgeen er onzes inziens vóór en tegen is, voldoende zijn ingelicht.

Ik bepaal mij dan ook tot enkele punten.

De voordracht van den heer Koolemans Beijnen met aandacht volgende, kwam vele malen de gedachte bij mij op: ik wilde wel dat ik ook nog zoo optimistisch *mocht* en *kon* denken als de spreker, over de oorlogsvoorbereiding en over den loop der oorlogshandelingen onzerzijds.

Maar dan kwam mij ook onmiddellijk voor den geest, de uiting van den generaal Den Beer Poortugael: men zij pessimist bij de voorbereiding en vóór het gevaar, optimist in het gevaar en tijdens den strijd.

Voor 16 jaren — de spreker heeft dat aangetoond — had mijn opvatting veel overeenkomst met de zijne . . . nu.

Dat is niet zoo kunnen blijven.

Toen, in 1876, was mijn kennis van toestanden, verhoudingen, terreinen, krijgsgeschiedenis, politieke geschiedenis van Nederland en van meerdere onderwerpen en vakken, geringer dan thans en dat alles, gevoegd bij ernstig nadenken, heeft bij mij een verplaatsing in het zwaartepunt mijner beschouwingen veroorzaakt, die met vrij groote nauwkeurigheid door den spreker is aangetoond.

Deze ontken ik dan ook niet.

Zij bewijst dat ik medegeleefd heb met de omstandigheden, een open oog heb gehouden voor de practijk en mij niet vastklem aan eens opgevatte denkbeelden, die ik niet meer dengdzaam acht.

Met al den eerbied, die mij wordt afgedwongen door de krijgsgeschiedkundige kennis van den geachten spreker, kwam mij herhaaldelijk onder zijn voordracht het: „débrouillez-vous” van 1870 voor den geest —, maar thans uitgesproken vóór den oorlog, vóór dat het oogenblik van handelen, wel dwingt om luchthartiger heen te stappen over onvolkomenheden.

Heb ik in mijn minder luchtige beschouwingen over de voor-

bereiding en in mijne voorstellingen over den vermoedelijken loop van een oorlog tegen een overmachtige tegenpartij — en die heb ik alleen in discussie gebracht — hierop dient wel gelet — ongelijk?

Heb ik ongelijk in de stelling, dat wij moeten aannemen dat die *aanvaller* overmachtig zal zijn? Heb ik ongelijk in mijn meening, dat wij moeten uitgaan van de stelling, dat die aanvaller geen groote fouten zal begaan?

Ik geloof dat men die stellingen niet wel *kan* weerspreken, zonder te vervallen in een willekeur zonder grens, welke het gevaarlijke en het aantlokkend schoone *kan* hebben, van ons een verzekerde zegepraal te doen uitwerken op papier, *zoolang de oorlog er niet is*, maar die ons daarom de zegepraal nog niet zal doen behalen *in den oorlog*; een voorstelling te gevaarlijker voor onze natie, die gaarne mede zal gaan onder de vlag van militaire zijde geheschen, waarop geschreven staat dat wij ons quand même, dat wil alhier zeggen: met onvoldoende middelen, strategisch offensief zullen kunnen verdedigen.

Maar door die schijn van vermogen, zal een overmachtige tegenpartij en een kundige aanvaller niet op het dwaalspoor worden gebracht.

Wat is een aanvaller? Het is iemand die iets met geweld wil en zich krachtiger gevoelt dan zijn tegenpartij. Zonder overmacht had er geen aanval plaats; dat althans moet de *grondgedachte* zijn bij onze defensieregeling tegen onzen machtigsten nahuur. Hetgeen buiten die grondgedachte valt, kan alleen een meêvaller zijn, geen basis vormen voor het zoo ernstige vraagstuk van de regeling der defensie.

Dat een aanvaller in de practijk fouten zal begaan, is wel waarschijnlijk: maar die fouten bij tijds, op 't goede oogenblik, in genoegzaam lichtgevenden omvang, onder den oorlog te weten *dat* zullen wij waarschijnlijk niet, althans op *die* hoop laat een verdedigingssysteem zich m. i. niet bouwen. En wat geeft het ons, of wij al later, de krijgsgeschiedenis van den oorlog tegen ons bestudeerende, glashelder kunnen aantoonen, dat hij toen deze of die fout begaan heeft. Aldergelijke ontdekkingen *après coup*, hebben immers geen terug-

werkende waarde; de spreker heeft dit zelf aangetoond in zijn voorbeeld uit 1864.

En dan, waar is de grens voor de willekeur, als wij aannemen, dat die aanvaller zwakker is dan wij en fouten begaat?

Welke zal dan zijn sterkte, welke zullen zijne fouten zijn in onze vredesbespiegelingen? Natuurlijk die, welke ons in onze gedachten brengen waar wij zoo gaarne wezen willen, n.l. naar een schitterend eindsuccès onzerzijds.

Dat wij ons veldleger, bij een oorlog tegen een oostelijken vijand, nooit zouden moeten concentreeren oostelijk van den IJssel — ik kan haast niet gelooven dat de geachte spreker dit bedoelt, want zelfs het strijden in eenigszins betekenenden graad aan den IJssel is hier, normaal niet aan te nemen en dat terwijl hij later zegt, hoe sterk de vijand zal zijn, weten wij nooit.

De spreker heeft mij de juistheid der stelling over overmacht van den oostelijken aanvaller betwist; die stelling die zich baseert op 't juiste begrip aan snelle oorlogshandelingen en op 't gebrek van voldoende en betrouwbaar goede gegevens, moge niet worden geaccepteerd; dat zij zoo; maar zij mag toch zeker niet worden omgezet in de stelling: dat wij met langzaamheid door dien vijand zullen worden aangevallen en dat wij de zekerheid zullen hebben dat die tegenpartij aanzienlijk zwakker is en toch zouden die voorwaarden vervuld moeten zijn, om er aan te kunnen denken mede te gaan op den weg door den spreker aangeprezen.

Hij beschrijft die handeling niet, als een bijna ondenkbare exceptie en daarom sta ik er onder de opmerking bij stil, dat zij meer getuigt voor een overigens veelal prijzenswaardige offensieusgeest dan voor een voorzichtigheid, die meer voor ons past.

Een coup de désespoir, een laatste inzet, een er op of er onder, wij zullen die mogen en moeten doen als ons buskruit nagenoeg op en onze levensmiddelen bijna verteerd zijn, maar daarmee mag een oorlog tegen een overmachtigen nabuur nooit beginnen.

De spreker wijst ons op de wereldgeschiedenis en zegt dat

de toestanden bij den nu overmachtigen nabuur kunnen veranderen. Zeer zeker dat kan, dat zal zelfs. Maar wanneer? dat weet niemand en zouden wij nu reeds met zulk een eventualiteit rekening moeten houden? Welke wereldrevolutiën in de toekomst liggen, weten we niet, maar ook niet of de meest volmaakte regelingen van nu, daarin zouden passen. Daarom komt het mij beter voor, den blik niet te ver en niet in *die* toekomst te slaan, maar ons te bepalen tot de vragen:

Welk een strijdmacht kunnen wij voorshands gebruiken, hoe moet ons weersysteem voor het tegenwoordige en voor de naaste toekomst worden ingericht; daarbij rekening houdende met een passenden personeelen en financiëelen druk?

Mijnheer de voorzitter. Ik heb die vragen met ernst overdacht, en 't komt mij voor, dat wij bij de *eerstevolgende* regeling onzer defensie, zullen dienen te kiezen tusschen de navolgende grondgedachten:

1° de vorming van een strijdmacht van omstreeks 100.000 man, die bij een aanval van een overmachtige tegenpartij, zich tot hoofddoel stelt de duurzame verdediging van het voornaamste deel des lands, waaraan voorafgaat het ophouden van dien aanval, als dat zonder belangrijk gevaar mogelijk is. Het z. g. op den sprong zitten, om hij gunstige gelegenheid een stoot te doen, wordt natuurlijk hierbij niet uitgesloten; niet als ondoelmatig verworpen;

2° een weersysteem gegrond op de vooropgeplaatste gedachte van actieve aanvallende verdediging op groote schaal, ook tegen een overmachtigen aanval, waartoe noodig zouden zijn offensieve positiën in onderscheidene landsdeelen en het sterkst mogelijke leger.

Hier ben ik het meest in botsing met de theoretische beschouwingen van mijn geachten tegenstander van heden avond, die mij ten goede moet houden, dat zijn beschrijving van de door hem eenigszins uitgewerkte landingsonderneming, met de daarbij behoorende handelingen, de vele aangevoerde onderstellingen, voorwaarden en omstandigheden, de theoretisch juiste aancensluiting en in elkaargrijping van bevelen, seinen enz., zijn afbreken der handelingen op het oogenblik dat de moei-

lijkheden eerst als 't ware aan den horizon zichtbaar werden, en vooral zijn zwakke conclusie: dat dus een landing in Friesland *niet tot de onmogelijkheden behoeft te worden gerekend*, mij geenszins hebben overtuigd, dat langs den door hem aangegeven weg ééinig beduidend strategisch succés, ook maar eenigszins voldoende verzekerd zon zijn.

Waarlijk, zijn beschrijvingen en zijn betoog zijn hier *al* te optimistisch; en het meest treffend daarbij is nog, dat de spreker, mijn applicatorische wijze van bestudeeren der landsverdediging veroordeelende, voor zich zelve het vraagstuk der defensie uit een geheel ander standpunt beschonwende, in zijn optimistisch systeem feitelijk tot een overeenkomstig resultaat komt, daar, waar hij een toepassing maakt en niet vermag zich sterker uit te drukken dan hij gedaan heeft.

3° Het derde stelsel is gegrond op het denkbeeld van den algemeenen dienstplicht, waarbij zooveel mogelijk menschen zoo goed mogelijk worden geoefend en waarbij elk grooter landsgedeelte van den aanvang wordt verdedigd.

Bij elk dezer stelsels — voornamelijk bij het eerste — behoort een zeemacht, die voldoende machtig is om een effectieve en doorlopende blokkade onzer kust op den duur ondoenlijk, althans zeer bezwaarlijk te maken.

Een overweging van het voor en tegen in verschillende richtingen, dus ook met het in acht nemen van den personeelen druk en de financieele gevolgen, voert tot het besluit, dat voor het tegenwoordige en voor de naaste toekomst, het stelsel onder 1° genoemd het meeste aanbeveling verdient. Het vergunt een positief, goed omschreven, voor een ieder te overzien en zeker bereikbaar doel te naderen, het spiegelt niet meer, misschien minder voor, dan in de praktijk verkregen zal kunnen worden; het laat toe de neutraliteit met kracht te handhaven, met voldoende kracht op te treden tegen een minder te vreezen tegenpartij en het houdt den weg open om later, als het noodig en mogelijk mocht blijken, over te gaan tot een der stelsels onder 2° of 3° genoemd.

En nu, aan het slot gekomen van mijn korte opmerkingen, leg ik u even als mijzelven de vraag voor: of de juistheid van

mijn gedachtengang door den spreker is verbroken en zelfs, of ongeacht zijn aanval, het resultaat waartoe hij gekomen is, daar, waar hij het pad der bespiegelende theorie verlaat, *niet in het wezen der zaak*, gelijkenis heeft met dat, waartoe ik gekomen ben als logisch gevolg van mijne beschouwingen.

De Voorzitter : Ik heb aan de vergadering een voorstel te doen. Het uur is reeds ver gevorderd en ik stel daarom voor thans in geen verdere discussie te treden, welke waarschijnlijk een belangrijken omvang zoude nemen.

Wanneer tegen dit voorstel geen bezwaar bestaat, dan wensch ik daarop toch eene uitzondering te maken.

Ik heb ons eerelid, generaal Booms, gevraagd of hij een woord zou willen spreken omtrent het heden avond behandelde vraagstuk.

Ik vertrouw dat de vergadering even als ik, het zeer zal apprecieeren, indien de heer Booms daaraan gehoor zal willen geven (*toejuiching*) en ik verzoek daarom den generaal zijne meening wel te willen doen hooren.

De Heer Booms : Mijnheer de Voorzitter ! Na de uitvoerige bespreking, die dezen avond heeft plaats gehad en met het oog op het late uur had ik mij ten slotte willen onthouden van deelneming aan het debat, doch nu ik, door uwe uitnoodiging aan de Vergadering om mij nog een oogenblik hare aandacht te willen verleen, aan pied du mur ben gezet, een kort woord.

Ik wil niet ontveinzen dat de voordracht door maj. Krayenhoff over 1672/73, het vorige jaar gehouden, mij zeer heeft teleurgesteld, en dat, ware ik tegenwoordig geweest, ik zou zijn opgekomen tegen zijn gebrekkig overzicht en eenzijdige beschouwingen, zijn miskenning van het grootsche en geniale der offensieve verdediging door prins Willem III gevoerd en van de moreele resultaten, die daarbij werden verkregen. Laat ik het zeggen : zijne, mijns inziens, koude en dorre, personen en zaken verkleinende analyse van krijgsverrichtingen, die generaal Knoop zoo meesterlijk heeft beschreven

en tot een epos wist te verheffen, maakte op mij een onaangename indruk, en het was sedert mijn voornemen daartegen op te komen, doch omstandigheden van mijn wil onafhankelijk hebben dit belet. Zooveel te meer genoeg deed het mij daarom dat kapitein Koolmans Beynen die taak aanvaardde, en hoewel zijne voordracht niet in allen deele aan mijn oogmerk beantwoordt, ik heb ze met genoeg en grootendeels met instemming gevolgd; zij ontslaat mij hovendien van de moeite tot bijzonderheden af te dalen. Niettemin kan ik ter aanvulling van die voordracht de lezing der studie van generaal Knoop, van dat historisch meesterstuk (te vinden in het IIe deel zijner Krijgs- en Geschiedkundige geschriften) niet genoeg aanbevelen. Mag ik ze ter nadere overweging aanbevelen aan maj. Krayenhoff zelf; die studie toch kan hem, mijns inziens, beter inlichten omtrent zijne tekortkomingen, dan iemand anders zou vermogen te doen.

Dit weinig, Mijnheer de Voorzitter, voor zooveel 1672/73 betreft.

En wat zal ik nu zeggen van het applicatorisch gedeelte van maj. Krayenhoff's voordracht? Het getuigt zeker van veel detailstudie, doch herinnerde mij onwillekeurig aan het volgende. Verscheidene jaren geleden kwam een onzer jonge officieren, die zeide voornemens te zijn eene expeditie in Algerië te gaan bijwonen, mij om inlichtingen vragen. Ik gaf hem die, doch toen kwamen zijnerzijds allerlei bezwaren: dit en dat kon gebeuren, hij kon ziek worden, gewond worden. Ja, viel ik in, en wat erger is, gij kunt gevangen genomen worden of sneuvelen, en om dat alles te voorkomen geef ik u ten slotte den raad: trek een flanelletje aan, zet een slaapmuts op en blijf thuis bij een kop thee of camillen, en . . . hij is thuis gebleven. Zullen wij nu, na de door maj. Krayenhoff breed uitgemeten bezwaren en gevaren van landingen op de oostkust der Zuiderzee vernomen te hebben, e. g. ook thuis blijven en in onze N. O. provinciën van alle offensief afzien, zooals hij ons schijnt aan te raden? Ik vertrouw van neen, Mijnheer de Voorzitter. 't Is goed de bezwaren en gevaren, aan zoodanig optreden verbonden, te kennen, maar om die gevaren te trotseeren, zooals onze voorouders ge-

daan hebben, en de bezwaren te overwinnen. En met onze uitgebreide stoomvaart, minder afhankelijk van weer en wind dan de vroegere zeilvaart, ten gevolge waarvan eenige der ondernemingen van 1672/73 door maj. Krayenhoff besproken, mislukten, zijn wij daartoe thans beter in staat.

T'en slotte nog dit! 't Is noodig opze krijgsgeschiedenis te bestudeeren en uit de lessen van het verledene gevolgtrekkingen te maken voor de toekomst; maar dan moet dat, mijns inziens, niet geschieden zooals maj. Krayenhoff voor 1672/73 gedaan heeft, maar zooals generaal Knoop deed. Om het verschil te doen beseffen, heb ik andermaal slechts te verwijzen naar deze zijne studie, eene diep uit het leven opgebouwde synthese, tegenover de reeds gekenschetste analyse van maj. Krayenhoff, met hare zwaartillende en sceptische gevolgtrekkingen. Gene bemoedigt, wekt geestdrift, schept kracht en leven; deze ontzenuwt en sloopt, zou ons kleinmoedig maken en aan de mogelijkheid eener offensieve landsverdediging haast doen wanhopen. Nu weet ik wel dat geestdrift alleen niets sticht, zelfs verwarring kan veroorzaken: maar zonder geestdrift komen wij er ook niet. En is de geestdrift ten onzent, vooral wat de landsdefensie betreft, nu zoo levendig, dat zij moet worden gedempt? In een zijner Historische Studiën zeide professor Jorissen terecht: „indien de menschenkinderen veelal geplaagd werden door overdaad van bezieling en geestdrift, er zou reden zijn tot waarschuwing; doch helaas! het gemis van beide is algemeener dan het bezit: de waarschuwing is geheel overbodig, en kan zelfs schadelijk zijn, omdat zij de onverschilligheid schijnt te rechtvaardigen". En, voeg ik hier ter zake er bij, de lijdelijkheid en het gebrek aan zelfvertrouwen bevordert. Intusschen al meende ik te moeten waarschuwen tegen het sloopen, zij het onwillekeurig, van gerechtvaardigde idealen en voorbeelden door eene eenzijdige documentaire enquête, ik heb de betere verwachting van maj. Krayenhoff, wien ik de hoogste achting toedraag, en van het jongere geslacht dat, mocht het er op aan komen, zij na wikken en wegen zullen weten door te tasten, door moed en beleid de kwade kansen in goede om te zetten, en ons als in 1672/73 de zege te verschaffen.

De Voorzitter: Elk woord mijnerzijds zou, naar ik geloof, op dit oogenblik slechts schade kunnen doen.

Ik bepaal mij daarom tot het brengen van dank aan den spreker van dezen avond, aan den heer Krayenhoff, die welwillend aan de roepstem van het bestuur, om hier tegenwoordig te zijn, gevolg heeft gegeven, en aan ons geacht eerelid, den generaal Booms.

De vergadering wordt hierop gesloten. 1)

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

1) Nadat de president de vergadering gesloten had, gaf de majoor Krayenhoff aan den Voorzitter zijne gevoeligheid te kennen, dat hij hem niet de gelegenheid had gegeven met een kort woord te antwoorden. De president betuigde hierover zijn leedwezen en zeide hem dat hij hieraan niet gedacht had doch het verzuim in het gedrukte Verslag zou doen opnemen. Voorts heeft de majoor Krayenhoff van de Leer den generaal Booms opmerkzaam gemaakt op de z. i. onaangename wijze waarop hij zijne rede had gehouden; waarop de generaal Booms verklaarde, dat indien hij soms minder voegzame uitdrukkingen had gebezigd, hij bereid was die dadelijk terug te nemen en hij in geen enkel opzicht de bedoeling heeft gehad den majoor Krayenhoff persoonlijk te krenken.

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1892-1893.

Vergadering van Vrijdag 25 November 1892,
's avonds te acht uren,
in het Hof van Holland, te BREDA.
Voorzitter : Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER: Mijne Heeren, ik heb het genoegen deze vergadering te openen onder zeer aangename indrukken. In dit groot militair wetenschappelijk centrum van Breda, heb ik mijn jengd als cadet doorgebracht en in lateren tijd had ik het genoegen hier gedurende langen tijd jaarlijks als Inspecteur van het militair onderwijs werkzaam te zijn. Ik gevoel daarom een bijzondere sympathie voor Breda, zoowel uit een militair oogpunt als in menig ander opzicht.

Vooraf heden avond gevoel ik mij hier gelukkig waar ik zooveel vertegenwoordigers van den militairen stand vereenigd zie. Het is mij bijzonder aangenaam deze vergadering door een zoo talrijk publiek te zien bijgewoond en ik zal zoo straks gaarne het woord geven aan den spreker van dezen avond, den heer Beekman, die vroeger hier en later ook elders op wetenschappelijk gebied reeds zooveel lauweren heeft ingeoogst.

Vooraf echter wensch ik den heeren mede te deelen, dat de heer G. J. V. Vinkhuizen zijne benoeming tot lid van het bestuur heeft aangenomen, en zulks ter vervanging van den heer Risseeuw.

Aan de orde is thans de ballotage van candidaten.